

СЛОВО

Српски културно информативни центар Спона у Републици Северној Македонији

Бранислав Матић, гост Споне

**Није лако, али ни
ми нисмо било ко**

Одлика суштине

Убрдима изнад Скопља, Прилепа, наших увала, жудно горштаци гризу погачу и своју нарав. Лето ће. Наши погледи допиру низ реке, шуме и путевке. Мирише откос траве. Лужне долине и меџаши богато дарују све оне који их воле и разумеју ову нарав. Ћуд. Те слике су наша писана реч. Међу садржајима су и наше вијуге, наша Слова, речи, и дела. С посебном пажњом исписани наративи, обогаћени репортажним скицама привлачних светлописа. Живописних црта.

И толико тога новог.

Политика је непредвидива дисциплина. И много је промашених процена и анализа овога што се десило, али и онога што ће се десити. Ми смо, ипак, изнад свега тога. Нас не дотичу митингашке масе. Ми, својим властитим стопалима испуцујемо страницу историје. Одговор на сопствено (не)чињење добијамо када се осврнемо око себе и запитамо се да ли препознајемо добро и зло. Да ли смо у помрчини додавали црнило или белину? И јесмо ли се запитали о свему овоме?

Суштинска одлука је једна другачија философија живљења. Да се протера дух предаје и запустелости, да се преузму иницијатива и одговорност, да свако уистину уради колико је до њега. Кад се у томе успе, онда се позитивни ефекти нижу као логичне последице. И видљиви су.

И толико је тога овде, у нас, толико тога треба поново открити. Наши репортери то управо раде. Тај трагачки пут је видљив на страницама нашег гласника. ●

Милутин Станчић

Џепови Битоља

Не посвећујем себе градовима и бежим од тога као покоји истински епик пред монументалним месинганим коњем седла о(с)кованог по мери доњих леђа.

Али бушни џепови Битоља просуше се прашином тик пред мојом шпицастом салонком, и удахнух их дубље од јутарње пумпице за астму, и остадоше у мени као талог који још належе бронхијама уским као турски сокаци, али динамично и бистро, као што у зеницу залеже поглед на бели шиљати Кајмакчалан очима позајмљеним Војничком гробљу, набадајући се без крви на историју Битоља/Битоле/Манастира/Намастира од врха српастог крижа до крста укореењеног у хумку. Док Милош пита за утиске о Битољу, належем на његове оквире, ходочастећи до сахат-срца, куле и радње у коју свраћам зарад правог памука, док ме на прагу чека питање да ли смо от Ниш или из Ниш, неким српскомакедонским, ученим две године у основној и забрављеним кључем неке нове уније што поунијађује ритам и дамаре матерњег плача. Како ви упознајете градове? Бојите ли (се) срчаности њихова срца? Шта вама просејавају ти џепови допола пуни и напола празни, процепани, подераног непатвореног памука, умирисаног паљеним фрескама, као петом угаженог дувана у неку од плоча корзоа, где сви шетамо руку под руку, гледајући у страну, свако у своју, јер Битољ је палимпсест који гребемо ноктима као пубертетске брадавице, а не целимо, можда целивамо тек успут док гредемо да се осолимо јонским, јер стандард расте и ми мењамо пелене за веш број 99, изнова се процепајући баш на местима које треба скрити, на предњој страни историје и задњици стида. Завучених руку у џепове Битоља, опстајемо богати за црно под ноктима, што ту остаје захваљујући нашој нехигијени сећања вида, до Вида. ●

Мирјана Бојанић Ђирковић

ИМПРЕСУМ:

СЛОВО издаје: Српски културно информативни центар СПОНА | **Адреса:** Кирила и Методија бр.30, 1000 Скопље.

Жиро рачуни: 200003362578033 Стопанска банка АД Скопје | **Донаторски:** 200003382648497 Стопанска банка АД Скопје
www.srbi.org.mk spona.srbi@gmail.com

Главни уредник: Милутин Станчић | **Графички уредник и дизајн:** Мишко Петковски | **Лектура:** Александра Младеновић
Редакција: Милош Стојковић, Иван Бећковић, Теодора Цветковић.

Штампа: ПОЛИЕСТЕРДЕЈ ДООЕЛ, Визбегово, ул. 1552 бр. 10, 1000 Скопје | **Тираж:** 1000 | **Датум штампања:** 27.05.2024.

Фото са насловне стране: Ђорђе Матић (аутор: Александар Драгутиновић)

Пројекат потпомогнут суфинансирањем Министарства спољних послова Србије - Управа за сарадњу с дијаспором и Србима у региону

НАЈАВЉУЈЕМО...

Јасмина С. Ћирић –
програмска предавања у јуну.

- 28. јун, Видовдан и култ св. Вида у средњовековној Србији, Спона, Куманово.
- 29. јун, Портрети цара Душана у Македонији, Спона, Скопље.
- 30. јун, Уметност за време Мрњавчевића, манастир Успења Богородичиног у Марковој Сушици (орг. Спона).

Старо Нагоричино и Матеич:

Архитектонски програм, уметност, духовност

Крајем априла у Куманову, у центру СПОНА, др Јасмина С. Ћирић, доцент Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, одржала је темељно предавање на тему: Старо Нагоричино и Матеич: Архитектонски програм, уметност, духовност.

У препуној СПОНИ, историчарка уметности говорила је о два бисера српске духовности из средњег века, о цркви Светог Ђорђа из Старог Нагоричина и о цркви Богородице из Матеича, истичући важност ових богомоља, које су се према конфигурацији терена од памтивека градиле на брдима или на високим местима. Проф. Ћирић је појаснила и топоним Нагоричино – На гори чино.

Осврћући се на Матеич, слично као и манастир Матка, изведен из речи Мати, др Ћирић је апострофирала различитости у писању и дефинисању топонима: Матејић, или на локалном нивоу познатији као Матејче.

Уз диван спој времена и лица из богате и живописне историје, Јасмина је тумачила светога краља Милутина, деду цара Душана, те његову жену Симониду.

Најстарији помен манастира Матеич налази у хрисовуљи краља Милутина из 1300. године. Средином 14. века је Милутинов унук Стефан Душан отпочео са обновом манастира коју су око 1357. довршили његов син Урош и супруга Јелена.

У амбасади о Краљу Милутину

Српски манастири из средњег века у овом делу земље су били фантастични примери дивне старонагоричке школе сликарства.

Тим поводом, уприличен је, дан раније, изузетно садржајан разговор у амбасади Републике Србије у Скопљу о уметничким токовима за време краља Стефана Уроша II Милутина и осветљавање дела архитектуре тог периода. То је илустровано Збирником о Св Краљу са Научног скупа одржаног у Скопљу 2021, који је лично др Јасмина С. Ћирић, доцент Филолошко-уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу, уручила Њеној Екселен-

цији Невени Јовановић. Том приликом сагледано је ближе упознавање са уметничким вредностима из драгоцене и непревазиђене заоставштине током четрдесетогодишње владавине великог градитеља и задужбинара.

Састанку је присуствовао Милутин Станчић из Споне као и министар саветник Александар Кнежевић.

У Марковој Сушици промовисана књига Дарка Крстића

На празник Цвети, након божествене Литургије у манастиру Успења Богородичиног у Марковој Сушици надамак Скопља, одржана је промоција књиге „Созревањето на феноменот на homo religiosus од аспект на психологијата” аутора Дарка Крстића, у издању Српског културно информативног центра СПОНА.

Промоцију је модерирао Епископ дремвитски г. Давид, а о књизи су говорили: програмски директор СПОНЕ Милутин Станчић и психолог Маја Дамјанска. Реч је имао и аутор Дарко Крстић, психолог и магистар економских и организационих наука.

У музичком делу наступио је Теодосиј Дамјански.

КУД „Бранко Чајка” у Краљеву

Културно – уметничко друштво „Бранко Чајка”, које делује у саставу Удружења Срба и Македонаца из Тетова, имало је успешан наступ на традиционалном Дечјем фестивалу фолклора „Абрашевић”, уочи Васкрса у

Краљеву, представивши се сплетом македонских и српских кола.

Организатор фестивала је КУД „Абрашевић” из Краљева, ансамбл који постоји од 1926. године.

Учешће на фестивалу део је пројекта од националног интереса у култури за 2024. годину, подржан од Министарства културе Републике Северне Македоније.

Сабова изложба у Скопљу

У Галерији РУДИЋ у Скопљу 13. маја, Имре Сабо, познати српски фотограф, представио се изложбом фотографија која је реализована уз подршку Споне. Аутор (Мокрин, 1956), нажалост, због болести, није могао да присуствује. Бивши је фоторепортер Илустроване Политике, Политике, Интервјуа, НИН-а, сарадник Штерна, Фокуса, Шпигла, Монда, Тајма, Њузвика и Хералд трибуна, уредник фотографије у Данасу, НИН-у, недељнику Блиц њуз, Статусу...

Током његове фотографске каријере, готово ништа му од догађаја и вести није промакло. Тако је постао сведок највећих историјских превирања.

О Анђелку Крстићу у Куманову

„Живот је жив”, наслов је трибине Нова читања дела Анђелка Крстића, која је одржана 11. маја 2024. у просторијама СПОНЕ у Куманову.

Реч је о четири књиге – „Приповетке” у два тома, „Вечито дужни” и „Трајан”.

О делима Анђелка Крстића говорила је доц. др. Мирјана Бојанић Ђирковић, са Филозофског факултета у Нишу.

„Анђелко Крстић је увек био заглаван у будућност. И када је сакупио етнографску и фолклорну грађу, када је писао песме, приповетке, драму и роман, када се борио за отварање српске школе у свом завичају, бележио своја сећања као залог, био је заглаван у далекосежну будућност, а нашу стварност”, рекла је између осталог докторка Бојанић на предавању у Куманову.

Етничка слика Републике Северне Македоније (РСМ)
према попису становништва из 2021. године.
Рађено по општинама

Легенда:

- Насиља <math>< 100</math> становника
- Насиља >100 становника

Укупно становништво РСМ: 1.836.710

Етничка група	Број становника	Процент
Македонци	1.073.299	58,4%
Турци	70.981	3,8%
Албанци	446.245	24,3%
Роми	46.133	2,5%

Аутор: Душан Дачић
Twitter/X: @Duyuy96

Душан Дачић

Први век српских и југословенских пописа на картама (1834-1931)

НУ

Музеј македонске борбе - Скопље

4 - 10 јун

Отварање

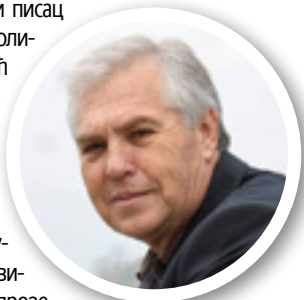
4. јуна 12 часова

СПОНА
Културно-информативни центар
Срба у Републици Македонији

Власта Ценић у Старом Нагоричану

Српски песник за децу Власта Ценић из Кочана надомак Дољевца (Србија), био је гост 22. априла у Старом Нагоричану у Основној школи "Светозар Марковић".

Добро познати писац који је, у неколико наврата, већ долазио у Северну Македонију на позив Центра СПОНА, и овог пролећа дружио се на часовима поезије и прозе са основцима и њиховим наставницима у Старом Нагоричану. Ценић је одржао песнички час, а потом и учествовао у школској приредби у оквиру традиционалне манифестације „Априлски цвркути“.

Ту поетско ликовну манифестацију у овој школи негују од 1969. године. Оснивачи су били гости тадашњих основаца и њихових наставника у Старом Нагоричану, Десанка Максимовић, Мира Алечковић, Љубивоје Ршумовић, Видоје Подгорец, Васил Куновски, Глигор Поповски, Моша Одаловић, Оливера Николова.

Златна копачка у Музеју

Европски првак и легендарни нападач Дарко Панчев уступио је Црвеној звезди "Златну копачку" како би трофејни клуб израдио реплику, која ће се у будућности налазити у Музеју на стадиону "Рајко Митић".

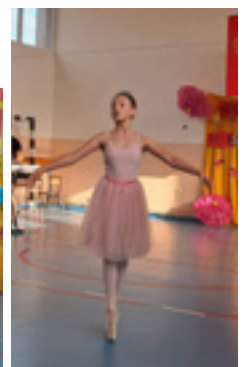
Престижно признање које се додељује најбољим стрелцима Европе, Дарко Панчев је заслужио у историјској сезони 1990/91, када је и остварен највећи успех клуба. Црвена звезда се те сезоне попела на кров Европе, а значајан утицај на успехе је имао Дарко Панчев.

Школарци у колоритној приредби

На дан свесловенских просветитеља солунске браће светих Ћирила Методија, патрони празник свечаном приредбом обележили су ученици и наставници деветолетке у Кучевишту на обронцима Скопске Црне Горе.

Пригодним програмом на свечаној приредби основци деветолетке Свети Ћирило и Методије у селу Кучевишту на обронцима Скопске Црне обележили су патрони празник школе са својим наставницима и гостима.

У школи са наставом на македонском и српском језику у текућој школској години у одељењима од првог до деветог разреда уписан је 201. ђак.

Образовни процес спроводи 22 наставника. У одељењима са наставом на српском језику од првог до деветог разреда је 37-ро ученика.

Бранислав Матић, српски песник

Точак историје још ће се окретати

У овој епохи масе и раскокодаканости, када је један од знакова смутног времена управо то што „поезију пишу сви“, истински песник мора свакога дана да направи дубок отклон. Да, он је извршилац обреда, последњи бранилац Теменоса, чувар пламичка у високој ноћи света. Ако није то, онда је само пајак и забављач, препредени занатлија, мистификатор, егзибициониста, заробљен својим малим себичним „ја“.

Бранислав Матић (Лозница, 1965), из Београда, песник, уредник, издавач, уочи гостовања у Скопљу и представљања свог дела читаоцима у Српском културно информативном центру СПО-НА, у разговору за „Слово“, говори о књижевности, духовности, издаваштву, култури и о савременим изазовима са којима се суочавају прави песници.

☞ Од када Вас познајем, посматрам Вас као врсног новинара, хроничара времена, аутора снажних порука у култури, писца питких уводника у *Ревивиј*, аналитичара српске традиције, духовности... Памтим Ваше присуство на отварању просторија Српског културног центра СПОНА у Скопљу 2010. Пажљиво сам Вас пратио као уредника *Националне ревије „Србија“* и као ученика Драгоша Калајића. Но, Ваша песничка страна остала је мање позната. Која је „јача“, новинарска или песничка „страна“?

➤ Све моје стране су песничке. Откад заиста знам за себе, целином својом ја сам песник. Често помишљам да и све друго што чиним у животу, по нешто од тога поменули сте у свом питању, вреди онолико колико у томе има поезије. И прављење књига, и уређивање часописа, и боготражитељска путовања, и освртање за лепом женом на улици, и гајење деце, и одуживање почившим пријатељима. Недавно је изашла моја монографија „Београд, изнад Истока и Запада“. Критичари су је препознали као „лирску повесницу“ и „град од песама“. Слажем се са њима и мислим да је управо то у овој књизи натрух вечности, управо тиме она ће надживети свога писца и време у којем је настала.

Изнад свега и у свему, песник сам, дакле. Тако је подешена моја оптика, на томе почива моја етика. Мене у поезији не интересују естрада и слава, него мајсторство. Али ни мајсторство није само себи сврха, него је преображењски пут, дометак историји спасења. Моја поезија није само јача, него је и боља од мене. Њу, као ни мене, не занима моја слика у свету, него светови иза слике.

☞ На промоцији Ваше књиге поезије „Острво“, рекли сте да је „поезија, она права која заслужује да носи то име, у свим временима спасава човека, и свет, од потпуног пада у

баналност, у плићак, у бесмисао. Песник, онај истински, увек је својеврсни извршилац тог „обрета“. Да ли зато сматрате да песник у таквим приликама и не треба било шта друго да говори осим своје поезије?

➤ „Песницима није допуштена осредњост“. Тако каже Квинт Хорације Флак и у праву је. Још један звездооки, Емерсон, тврди да је „умеће писања највише међу умећима дарованим човеку“. Таквим исказима придружују се и неки велики српски песници, на пример Настасијевић или Павловић. У овој епохи масе и раскокодаканости, када је један од знакова смутног времена управо то што „поезију пишу сви“, истински песник мора свакога дана да направи дубок отклон. Да, он је извршилац обреда, последњи бранилац Теменоса, чувар пламичка у високој ноћи света. Ако није то, онда је само пајак и забављач, препредени занатлија, мистификатор, егзибициониста, заробљен својим малим себичним „ја“.

Најбоље што прави песник може рећи људима пред чијим лицем наступа, сама срж његовог бића и личности, садржано је у његовој поезији. Само говорећи своју поезију песник може испунити оно древно: „Ne quid nimis“. „Ничег сувишног“.

☞ Како се Ваше песничко дело нашло у еминентној издавачкој кући као што је Српска књижевна задруга, где сте објавили књиге попут „Острва“, „Благослова“?

➤ Превид. Омакло им се. Шалим се. Уз Матицу српску у Новом Саду, Српска књижевна задруга је најстарији и најсолиднији српски издавач, међу најстаријим активним је и у Европи. Непрекидно делује од 1892. и један је од стубова српске културе и српске идеје. Њен чувени знак нацртао је у XIX веку Јован Јовановић Змај. После смрти великог песника Милована Данојлића, председник Српске књижевне задруге сада је утледни професор Мило Ломпар. У њеном Управном одбору су и такве личности српске културе какве су Матија Бећковић или Емир (Немања) Кустурица. Све до краја 2023. и одласка у пензију, уредник у Задрузи био је, чак тридесет две године, велики српски књижевник Драган Лакићевић, вероватно највећи живи уредник у српском издаваштву.

Моја маленкост у СКЗ је стигла по позиву уредништва. Врло једноставно. Без лобирања, политичких и других веза, тајних организација и странака, фаустовских уговора и других коруптивних механизма. На форуму, како би то рекли духовити београдски клинци.

У Српској књижевној задрузи постоји један дугачак сто од пуног дрвета. Стоји ту можда и цео век. Сваког четвртка у 11, већ тридесет година, ту се окупљамо на чувеној „Кафи у СКЗ“. Кад год ми наброје ко је пре мене седео на том истом месту, мени заклецају колена.

☞ Да ли у савременим условима и околностима реч уопште има праву тежину, па и ону васпитну, као у нека ближа или даља времена прошла, или је „вашарски“ разводњена убрзаним животним ритмом?

➤ Реч је творачки принцип и садржи древне моћи. Речју Бог ствара свет. „Знати право име неке ствари значи владати њоме.“ Али, на путу срзавања човека, удаљавања од првоначала и губљења изворног ранга, и језик је доспевао на све ниже гране. Као и сам живот, реч је десакрализована и профанизована, изгубила је своје старе моћи и функције, изгубила је универзалност. Потом, дуго је била само „средство комуникације“ по хоризонталу, али сада је све мање и то. Претворена је у бунцање оболелог индивидуалног „ја“, себичног и самозаговореног, у стењање над клоаком. Свет је постао испразна брбљаоница. Језик младе генерације, и језик медија који је обликују, сведен је на једва стотинак речи. Исказују се неким „ошишаним писмом“, у сваком погледу инвалидним. И њихова музика нема мелодиску линију ни уграђен људски гениј, чудо стварања; сведена је на блазираност машине и мајмунисање човека, на упрошћено чекићање у мозак. Оштећења су дубока и далекосежна, крајњи хоризонти мутни и онеспостојавајући. („Весело пуцкета ватра, / па то гори наша шатра...“)

И шта сад? Има ли наде? Наравно да има. Све док постоји свест о овоме, све док ми разговарамо овако, све док постоје часописи који ће ово објавити и људи који ће то читати, разлози за наду јачи су од безнађа. Да се разумемо: и даље постоји она древна реч која је творачки принцип и може да помера

планине. Само што немамо више сви ми приступ до ње и не умемо да је користимо, да је изрекнемо или чујемо, да јој служимо. Али, ако останемо будни и успемо да препознамо оне који умеју, спашћемо се.

✂ **Покренули сте неколико значајних часописа. „Европа нација“ је излазила у штампаном издању, „Нација“ излази у онлајн формату. Каква је будућност електронских часописа и да ли људи читају „тешке текстове“ на онлајн платформама. Шта за Вас представљају и какву поруку шаљу такви часописи у односу на, на пример, Националну ревију „Србија“?**

➤ Стари медији, са својим друштвеним и информативним функцијама, као да више не постоје. Нови медији претворени су у управљачке алате, у инпут-машине помоћу којих се у систем упумпавају информације осмишљене тако да изазову „жељено понашање система“. То се мора имати у виду пре било каквог разговора о медијима данас.

„Европа нација“ била је важан часопис. Њен утицај је далекосежнији но што су могли бити свесни они који су правили тај часопис. О томе данас сведоче цене тог часописа на антикварном тржишту и индекси цитираниости. Васпитавање елите увек је било сложен посао, а поготову након бурног ступања у новомиленијумски матрикс, када се суштински мења егзистенцијална ситуација човека и када нашим животима овладавају „силе нељудског порекла“. „Нација“, пак, има двоструку улогу. Прво, то је драгоцена архива текстова, постављена софтверски на тако примитивну платформу да је не могу срушити. Друго, то је мала лансирна рампа и хранилиште за птице. Ми ту увече поставимо неки текст, нама важан, и он до јутра осване на десетинама српских патриотских портала са милионском читаношћу. Ни од кога не тражимо ништа, само упречеже туђе коње да наша мала кола допру даље. А Национална ревија „Србија“, која сада и сама прелази на електронско излагање, ван категорије је. Посве изузетна. Мислим, нескромно, да је то најинтелигентнији српски медијски пројекат у овом веку. Прелазак са штампаног на електронско издаваштво је епохална промена и имаће велики утицај по дубини. Мења се механизам перцепције, психологија читања, кажу да (на дужи рок) значајно опада концентрација и аналитичка способност читаоца. Велики утицај имаће и фрагментација јавног мњења на мноштво малих видних поља, обитавње публице у изолованим групама и џеповима простора/времена. Бујица непотребних информација, та свакодневна агресија којој смо изложени, закономерно доводи до извесне пасивизације и отупљивања публице. Биће значајних последица социјалних, идејних и других. Редакције већине електронских часописа и портала углавном су мале, готово без буџета и независних прихода. Опада квалитет текстова и превода, опада разина проверавања података, утемељеност, сериозност у одабиру. Методологија ресиклаже и „крађе кликова“ доведена је до апсурда и скаредности, до помаме и лудила. Расте и врло проблематична употреба алгорита (вештачке интелигенције) у свему томе. Потребно је много знања и искуства да би се, ту, одвојило жито од кукоља.

Са друге стране, ова технолошка промена доноси и многе предности. Немерљиво је повећана доступност и потенцијална видљивост материјала, олакшана је претрага, много тога можемо проверити врло брзо (што све мање чинимо, јер „немамо времена“). Дакле, као и у свему осталом у животу, средства оправдавају циљ. Не верујем у свете циљеве који се остварују злочинством. Они који су досад читали сложене текстове или поезију – а никада то није био велики проценат – читаће их и даље, на монитору као и на папиру. И даље ће бити много важније шта човек чита, него помоћу чега.

✂ **У припремама за гостовање код нас одлучно сте одбили било какав разговор везан за продају Ваших књига или било чега што треба да буде од „користи“ за аутора. То људски импресионира, али је велика реткост. Ви једноставно велите да не долазите због новца ни због личне славе. Како писац и песник данас живи од књиге?**

➤ Не прецењујте тај мој став. Реч је о елементарном васпитању, о минимуму личне етике и националног поноса. За мене ово није тезга, не долазим да Србима у Старој Србији продајем своје књиге. Не долазим да ја вас учим како се чувају част и образ, како се носи своје име и крст, како се стоји усправан међу рушевинама. То ћете ви научити мене. Знам шта значи звати се Милутином и гајити своју децу у данашњем Скопљу. Знам да су Србе у Старој Србији издали фрифририћи који се данас представљају као српска држава и српска црква. Долазим да у вашим очима и срцима нађем праштање. Да вам покажем, у овом тешком времену, да нисте сами (иако то споља не изгледа тако). Више пута у српској историји судбина матице и целине народа зависила је од несаломивости крајина и рубних делова. Точак историје још ће се окретати и морате у себи наћи снаге да чекате. Као и сви ми. Они који вам се сада уносе у лице и реже, упамтите, долазиће да вам се заклинју на верност. Пре тачно четрдесет година био сам војник у Скопљу. Припадао сам једној врхунски обученој јединици чији је борбени распоред био на Косову. Знам добро шта говорим. А што се писаца и песника тиче, верујте онима који живе за књигу, а не само од ње.

✂ **Покушавамо да се радом тешимо, сећам се да сте нас тако и храбрили, речима: „да се загледамо у очи чика Ђорђа Михаиловића са насловне стране Ревиие „Србија“. Како да данас говоримо, мислимо, и шта да чинимо, а да будемо, условно речено, нормални и да нас то држи и јача, док нас свакодневно притискају тешке стеге историјских околности?**

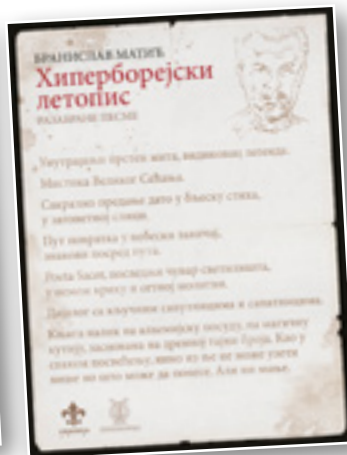
УКРАТКО О ПЕСНИКУ

Бранислав Матић (Лозница, 1965). Песник, уредник, издавач. Поезију, есеје и огледе објављивао у низу угледних часописа. Увршћен у прву антологију српског сатиричног афоризма („Историја афокалипсе“, 1987). Уредник у више издавачких кућа и магазина. Приредио, уредио и препоручио велики број књига из области књижевности, уметности, сакралне традиције, филозофије историје и културе... Објавио књиге песама: „Хиперборејски летопис“ (2015), „Острво“ (2020), „Благослови“ (2022). Геопоетичке монографије: „Србија. Геопоетички албум“ (2011), „Србија под капом небеском“ (2017), „Београд, изнад Истока и Запада“ (2023). Есеје и записе: „Благо Косова и Метохије“ (2009), „Чувени странци о Србији“ (2009), „Велики српски визионари“ (2009), „Мали српски мисленик“ (2010)... Превођен на енглески, руски, италијански, шпански, француски, немачки, кинески... Живи и ради у Београду.

➤ То је једна од најважнијих насловних страна у историји Националне ревије „Србија“ (број 99 из 2023). У очима Ђорђа Михаиловића, деведесетпетогодишњег чувара српских светих хумки на ратничком гробљу у Солуну, заиста се види сав бојићевски бол и понос нашег рода, све ране и слава. Он, који по крви није био Србин него Грк, оличење је оног српства за које Јован Дучић каже: „Таман кад наши душмани помисле да смо се утопили, ми изронимо на њима непознатом месту.“ Очи Ђорђа Михаиловића питају свакога од нас: „Знаш ли ти, синко, чијим кораком корачаш? Знаш ли ко си и зашто си ту? Зар мислиш да ти на овом свету представљаш само себе, да тобом нешто почиње и нешто се завршава? Имаш ли права да забрављаш, имаш ли права да не издржиш?“ Бивало је и пре у историји да смо остајали без државе и слободе, били камичак у туђинском мору, без пута и наде. Али никада нисмо остајали без вере и самосвести, и увек смо у себи чували оно „зрно из којег ће све поново нићи“. Тако смо

са историјске позорнице заувек испратили толике поробљиваче и злотворе, толика „вечна царства“. Њих више нема ни у сећањима, а ми смо и даље ту, са оним зрном које чувамо у себи и које чува нас. Време које је допануло нашем поколењу није лако, али ни ми нисмо било ко. Сетимо се, на крају, и речи великог Беле Хамваша, једног од последњих мудраца Европе: „Ако ме је истина оставила на цедилу, моја једина одбрана је да јој останем веран.“ ●

Милутин Станчић

Са изложбе старих фотографија
Историјског архива из Ниша

„Жена.“ у Музеју македонске борбе

У организацији Српског културно информативног центра СПОНА у Скопљу је, у здању Музеја македонске борбе на обали Вардара, приређена изложба старих фотографија под називом „Жена.“ Историјског архива из Ниша. Аутори су Бојана Дашић и Бобан Јанковић.

Изложбу је свечано отворила амбасадорка Републике Србије у Скопљу Невена Јовановић.

„Све ове фотографије су доказ улоге жене кроз време, једно спектакуларно богатство, а све носе нешто што је заједничко. То је доказ о лепоти женске снаге, женске енергије која је кроз време била стуб, не само своје породице него и нашег друштва. Много је жена у нашој прошлости, у историји нашег народа, које су оставиле дубок траг. А много је и оних жена које су у тишини свога дома оставиле тако значајан траг. Можете замислити колико је кроз време требало храбрости и мудрости за тај пут. Оставиле су у аманет свима нама, да, настављајући тим путем, стварамо још боље и лепше друштво“, рекла је амбасадорка Јовановић и додала да „у женама са ових простора има и мудрости једне царице Милице, и храбрости Чучук Стане, и одважности Милунке Савић, Косовке девојке..., у свакој од нас тече и мало њихове крви“.

Током пет дана изложбе (од 10. до 15. маја), посетиоци су имали прилику да виде фотографије које осликавају наизглед обичне жене, које су увек биле ту за све нас, које су својим животом, радом, борбом, упорношћу и истрајношћу исписивале историју, садашњост у којој су живеле и стварале будућност

САРАДЊА

У обраћањима на отварању изложбе програмског директора центра СПОНА Милутина Станчића, директорке Музеја македонске борбе Ане Китановић и директорке Историјског архива из Ниша Снежане Радовић, најављена је проширена и свестранија сарадња у наредном периоду.

Уочи отварања изложбе одржан је радни састанак организатора изложбе на коме су размењена су искуства и утисци из досадашњег рада Споне и Историјског архива у Нишу. Најављено је потписивање протокола о сарадњи и узвратна посета Нишу као и све пропратне активности.

друштва. Изложба је прича и о трансформацији жене током вишедеценијског периода.

Најстарије фотографије жена, сачуване у Историјском архиву у Нишу, настале у атељима, слика су једног времена. Жена у грађанској и народној ношњи, с почетка 20. века. Из периода социјализма ту су фотографије жена равноправних са мушкарцима,

на радним местима у некадашњој Машинској индустрији, Индустрији „Ратко Павловић“, Дуванској индустрији... Својеврсно сведочење развоја друштвеног тока од периода Краљевине Србије. Приказан је низ фотографија жена различитих професија и занимања, домаћица, градских и сеоских жена, учитељица, лаборанткиња, спортисткиња и уметница. ●

М.С.

Мила Николић, млада и веома амбициозна инжењерка у разговору за Слово

Уз осмех посматрам будућност

Мила Мила, веома сликовито и надахнуто говори о одрастању, првим корацима у животу, сазревању, школовању... поносно, уз осмех

Рођена сам у Куманову, у граду у коме сам живела до своје 26. године, а затим сам се преселила у Скопље. Основну школу похађала сам у родном граду и за тај период ме везују пријатна искуства. Из гимназије „Гоце Делчев“ носим лепа искуства. Дипломирала сам на Факултету за електротехнику и информацијске технологије у Скопљу, смер Аутоматика и роботика, каже Мила Николић за Слово.

☞ С обзиром на своје српско порекло, да ли си одгајана у српској традицији и да ли је у породици негован српски језик?

➤ Као неко ко је одрастао на самој граници са Србијом и има пуно родбине у Србији, увек сам била окружена српским језиком. Како сам сазревала, тако се и моја жеља за учењем српског повећавала. Било ми је све важније да научим граматику и да правилно изговарам речи. Читала сам пуно књига, гледала серије и тражила сам да ме коригују како бих што боље савладала стандардни српски језик.

☞ Како си се определила за тако интересантну област као што је спој инжењерства и медицине?

➤ Након завршетка средњошколског образовања дошао је час да изаберам факултет, а мени

је било јако битно да предмети које пратим током школовања буду они који ме занимају. Слушала сам „Биомедицинско инжењерство“ и ту је, чини ми се, настала жеља за професионалним ангажовањем везаним за медицину, а касније и праксу и данашњи посао у компанији која прави навигациони систем који помаже при операцији кичме.

☞ Може ли се срећно живети у Македонији, а да човек ради оно што жели?

➤ У потрази за послом који желим и волим да радим мислила сам да то не постоји код нас. Веровала сам да само у иностранству могу да постигнем напредак и да се развијам. Али, нисам била у праву. Сазнавши за компанију у којој данас радим, схватила сам да је код нас, заправо, ИТ индустрија врло добро развијена и да, због тога, иностране фирме ангажују наше компаније у том послу. Може се овде живети јако лепо. И срећно. Нарочито млади који су ангажовани у овој делатности, али верујем да се тако нешто да остварити и у другим областима.

☞ Осим занимљивог посла, постоје ли још нешто што заокупља твоју пажњу? Како проводиш слободно време?

➤ Себе дефинишем као заљубљеника у позоришну уметност. Од раног детињства памтим

одбројавање дана до почетка Дана комедије у Куманову. Уживала сам у тим представама. Скопље је веома динамичан град, живљи од Куманова у више аспеката. Већа понуда свега, па и позоришта. Бројни фестивали, изложбе...

☞ Како себе видиш кроз 10 година?

➤ Како пролазе године тако све више схватам одакле сам почела и шта сам постигла. Преподносна сам на себе. За пар година себе видим окружену људима које волим и ценим. Остварена у неким новим животним улогама, у породичном амбијенту. У каријери такође, са новим искуствима. Желим да будем здрава и срећна особа. ●

М.С.

Промоција књиге Записи из Македоније Милутина Станчића у Скопљу

На изузетно посећеној књижевној вечери посвећеној представљању књиге Милутина Станчића – Записи из Македоније, у просторијама Српског културно информативног центра СПОНА у Скопљу, о делу су говорили професор Горан Максимовић и доцент Мирјана Бојанић Ћирковић са Филозофског факултета Универзитета у Нишу.

Слика животне стварности

Професор Горан Максимовић је подсетио на то да је „Милутин Станчић овде рођен, одлично познаје овај простор, то је његов ужи завичај, кроз низ активности и у оквиру својих интересовања, он је пропутовао Македонију уздуж и попреко, познаје сваку стопу“. Како је рекао, не постоји ни једна река, ни једна планина, ни једно село, где није био. Не постоји ни један меморијал, ни једно војничко гробље где није био. Отуда је он најпозванији човек да пише о Македонији и из те перспективе читамо његово дело.

СВЕДОЧЕЊА

- Прва перспектива је књижевна. Упознаје нас са најлепшим странама природе и поднебља, људи, менталитета овог простора. Ту се упознајемо са невероватним пределима, попут кањона Матке, упознајемо се са Охридским језером, долином Вардара, са читавим низом невероватних феномена који су овај простор учинили готово божанским, дајући му ореол метафизичности. Са друге стране, ти записи су и слика реалног живота. Села која про-

падају. Наравно, није то карактеристика само овога простора већ села читавог Балкана. Како је писао Иво Андрић – Како умире које село, како умире која старица, тако умире једна прича, умире једна песма, умире једно искуство, једно сећање. И зато Милутин Станчић путује, у нади да ће записати нешто од онога што ће му сабеседници у већ дубоком животном добу рећи, свестан да ће, када се они упокоје, све бити заборављено. То све чини ову књигу примером изразите литерарности.

Наравно, ова књига има и други аспект због којег можемо да је сврстамо у дело публицистичке прозе. Аутор обилази различите меморијале, војничка гробља, он обилази различите манастире или манастиришта. На тим путовањима је често сам, или са групом својих истомислљеника, али и са стручњацима државних институција из Београда и Скопља, који утврђују стање тих меморијала. Он је нека врста сведока, новинара, публицисте који преноси своја искуства, често веома лоша. Велики број тих меморијала је запуштен, зарастао у коров

и шибље, неки су „грађевинским захтевима“ обрисани са лица земље и више и нема трагова постојања. Та искуства су можда и најпотреснија. При томе, наравно, сваки од тих меморијала је и опомена свима нама да више никада не би смели да дозволимо да се понове таква страшна страдања у ратовима, братоубилачким сукобима.

Постоји и трећа димензија ове књиге коју би смо могли да дефинишемо као неку врсту психолошких портрета, као једну врсту венца психолошких студија, у којима Милутин Станчић представља људе које је упознао на тим својим путовањима. И ту се заиста појављује каталог најнеобичнијих људи са различитим искуствима. Углавном су то старци са великим животним искуством, неки су речитији, вештији у исказивању својих мисли и емоција, неки су спремни да говоре, неки мање, али свака реч коју изговарају, свако сведочење, наговештај сведочења, веома вешто је пренето у овај рукопис и они говоре о једном огромном искуству људи са овога простора. Говоре о вечитој борби за опстанак. Ово је простор који није само изложен ратовима и страдањима, него је изложен и социјалном страдању и читавом низу искушења...

У том трагању за великим портретима људи са ових простора са свим карактеристикама, Милутин Станчић трага и за оним људима и њиховим портретима који су ту некада живели. Међу неколико предивних записа о некадашњим становницима издваја се онај о Анђелку Крстићу, чувеном српском књижевнику с краја 19. и прве половине 20. века, који је рођен у селу Лабиништу крај Струге.

За мене, као читаоца, веома је важно следеће – Милутин Станчић обликује један рукопис који Македонију приказује онаквом каква она заправо јесте. Када читамо ову књигу, ми схватамо колико

смо заборавili аутентично лице нашега простора, сви они који су овде рођени, одрасли и ми који смо са стране, некако смо олако прелазили преко многих важних, драгоцених ствари. Видимо једно поднебље које је било препуно духовности, видимо простор уметничке снаге, животне енергије, простор који је на сваки начин заслужио да има неупоредиво бољи, значајнији и важнији статус него што га је имао у новијој историји и него што га има данас. Зато ја верујем да ће ова књига, која нас на неки начин опомиње, која нас подсећа, на различите начине враћа љубав према Македонији и према људима који живе на овоме простору, да ће бити изазовна литература и лектира за свакога ко жели да чита и да ужива у аутентичном књижевном делу, закључио је професор Максимовић.

ДОЦЕНТ МИРЈАНА БОЈАНИЋ ЂИРКОВИЋЕ ЈЕ ИСТАКЛА ДА ЈЕ „ПРЕД НАМА ДЕЛО – КЊИГА“.

– Шта је дело, оно што остављамо онима који долазе, оно што је вредно памћења и трајања. Како описати

читаво дело Милутина Станчића – ви који сте вечерас овде то и боље знате колико је значајна његова активност, у културном и шире у јавном животу, не само у данашњој Македонији него и шире у региону.

ИСПОВЕСТ

Записе из Македоније осликала бих једном реченицом – мени најупечатљивијом, чак најлепшом – „дан у буђењу час у трагању“. Мислим да она описује укупно деловање Милутина Станчића.

Који год текст да изаберете у књизи ви ћете наћи исповест која се завршава легендом. Као што је, на пример, текст Бакарно гумно, где Милутин Станчић описује један простор који је данас опустео, делује отуђено... Такав текст он завршава једном легендом и ту можете наћи и фотографију простора који описује, или, пак, извод из архивске грађе, што значи да је реч не само о књижевно – уметничком делу, ово је, заправо, књижевно – научно дело. Професор Максимовић је рекао да су

ово, између осталог, махом путописи, али вредност ове књиге је велика. Ова књига садржи и уметничку компоненту, док читате ове записе ви верујете аутору. Ти текстови су непатворени. Неки су налик песми, неки из прозе преточени у песму. У овој књизи можете наћи и стихове Милутина Станчића, али и приче о књижевности са ових простора у прошлости, а професор Максимовић је поменуо више таквих аутора, попут Анђелка Кристића, Григорија Божовића... али ретко имамо настављаче. Зато је дело Милутина Станчића значајно јер он писањем и укупним деловањем наставља традицију приповедања о једном, нећу рећи географском, већ духовном простору, рекла је Мирјана Бојанић Ђирковић.

Аутор Записа из Македоније Милутин Станчић је прочитао одломак из књиге посвећен опису и запису о цркви Светог Спаса у Скопљу подигнутој крајем 17. и почетком 18. века.

– После промоција у Београду, Новом Саду и Чачку, ову књигу, у издању Службеног гласника, представљамо и овде у Скопљу. Ја не бих ништа више додавао после оног професорског што је изнето. Захваљујем се на помоћи драгим пријатељима који су ми се нашли на почетку овог трагања и путовања просторима на којима су настали записи, рекао је Станчић.

Представљање књиге Милутина Станчића "Записи из Македоније" организовано је и у порти манастира Маркова сушица код Скопља и у простору Музичке школе Тодор Скаловски Тетоец у Тетову.

У музичком колажу Драгана Виденовић је предивном интерпретацијом старих изворних српских песама присутнима приредила изузетан угођај. ●

М.С.

Зоран Спасов Соф, најчитанији македонски писац

Добар живот на "бурету барута" али без вести

Ако је издавачка кућа „Арс Ламина“ највећи издавач књига у Македонији, а Зоран Спасов Соф (на српском Зоф) њен најчитанији писац, то аутоматски значи да је он и најчитанији писац у Македонији.

И, не бих желео да звучим као „Јапанац“ у „Тесној кожи“, али, за читаоце у Србији, важно је да објасним како се, у ствари изговара: Соф!

Наместиш уста као да ћеш да изговориш Д, а кажеш З. Соф, Соф, Соф...

Ово већ личи на „Разбарушену азбуку“...

Чекајући „Сирму“, јер његова следећа књига носи назив „И ја сам Сирма“ (мислићи на легендарну хероину, која је била мијачка жена хајдук), а која светлост дана традиционално треба да угледа ове јесени, са Софом смо причали о бизнису, литератури, Скопљу, „овим“ временима, „оним“ временима..., а највише о животу. Доброј проћи његових књига код публике, његовим музама у литератури, као и шарму ове паклено лепе ветрометине, која нам као сидро не дозвољава да одемо од ње...

И, опет ће, на тој промоцији, негде на јесен, направити највећу журку у граду, где ће се, као на ходочашћу, сјатити чудно читалачке публике, жељне понеког стовца више.

Несумњиво је, попут Капора, тог шеретског мајстора цинс прозе, Соф изградио (за македонски језик) себи својствени стил, па на лак начин каже оно што ми мислимо. А опет пази да то не буде просто, већ лепа, питка књижевност, наша, насушна, преко потребна. Оличење времена у коме живимо.

У чему је, што би рекао Џибони, „тајна вештина“ овог необичног писца и човека?

✂ **Постоји ли рецепт за успех, како у књижевности тако и у послу? Ово Вас намерно питам, јер све што сте радили у животу било је овенчано ловорикама. Кад сте правили новине, биле су најчитаније, када сте смишљали квиз – био је најгледанији, а сада, када пишете књиге, резултат је исти. Само се форма променила.**

У својим књигама покушавам да охрабрим сваког од нас да постане бољи човек

Није без везе то што Срби и Македонци имају најбољи хумор на свету

✂ Хвала на лепим речима. Одговор на ово питање је једноставан, само пет процената у животу је таленат, а све остало је рад, упорност и улагање у себе. Сваки тренутак треба да искористимо да прочитамо и научимо нешто ново. Мој мото је да 40-годишњак никада не може бити паметнији од 80-годишњака. Нема младих мудраца на свету. Али поред свега овога, човек треба да има времена и за себе. То није себичност, то је једноставно време да упознате себе.

✂ **Између носталгије и „скопског дијалекта“, којим су писане Ваше књиге, преплиће се лична прича која је за многе повратак у „бољу прошлост“. Шта смо згрешили Господу, да живимо у најружнијим временима? Мислите ли да смо могли боље, или је, ипак, све ствар перцепције?**

✂ Данашња времена су много боља од „наших“. Моје три жеље када сам имао 25 година биле су: да имам минијатурни црно-бели телевизор у спаваћој соби, да се обријем тоглом водом и да скинем најлон са новог „стојадина“. На први рођендан мог сина, за пиће се служио само сок на растварање. Данас је све ово смешно. Данас, да бисте добили било какву информацију, потребан вам је само један клик, док сте раније морали да прочитате пола енциклопедије. Разлог наше садашње несреће је декаденција, брза друштвена транзиција за коју нас Тито и друштво нису на време припремили, девастиране моралне вредности и - као највећи чинитељ - ДКВ. Добро кућно васпитање. Данас младе људе делим на оне који имају и који немају ДКВ. У својим књигама покушавам, кроз емоцију коју већина нас има у неком латентном и успаваном стању, да охрабрим сваког од нас да постане бољи човек.

“
”
Ове јесени догодиће се земљотрес на македонском књижевном небу

☞ Спустимо се на локални ниво. Скопље, као Ваша стална инспирација, град коме, како кажете, дугујете много, је град који је у последњих сто година прошао кроз бројне трансформације – од мале варошице на почетку века, преко града који је почео озбиљно да се подиже између два светска рата, а посебно у време градоначелника Јосифа Михаиловића, па период комунизма, социјализма, брутализма... Шта се десило са Градом, са нама, па смо спали на „ову ситуацију“?

☞ Скопље из дана у дан губи свој урбани дух. Тако је и са Београдом и са Сарајевом. Сваки од ова три града има своје проблеме, али заједнички проблем је примитивни провинцијализам. Ово се не односи на градове у унутрашњости, већ је то стање духа. Као једино решење за спас, видим у некој урбаној „акцији“ где ће сви нормални актери једне културе добити простор за рад са младима. Непосредно или онлајн, шта год. Резултат видим као буђење емпатије, љубави, бриге за животну средину и начин васпитања нерођене деце. Ово може звучати утопијски, али је потребан дуг процес да се уклати фелер. 20, 30, 50 година.

☞ Шта бисте прво показали госту из иностранства, који први пут долази у Скопље, у граду у којем живите?

☞ Радим у фирми у коју долази много странаца. Већ знам све њихове реакције. Ишао бих овим редом: храна, вино, јело, ракија, храна, Александар Велики, храна, посластичарница „Ригара“, Матка...

“
”
Вратићу на велика врата многе наше хероје, као и неправедно осуђене антихероје

“
”
Момо Капора и Душка Радовић су моје књижевне музе

☞ Последње четири Ваше књиге које су постале бестселери (иако ни претходне „Тибам штркот“ и „Некада негде“ успех није заобишао, напротив) – „Тито, мој претпоследњи херој“, „Торонто експрес“, „Џабе живиш у Скопљу“ и „Џепај, сине“ стилски се разликују, посебно последња која је речник/тумач. Све оне, као целина, формирају вас као личност. И, као што сте записали – више о њима мислите док их стварате, него што их пишете. Међутим, која је од њих највише Соф? На коју сте најпоносији?

☞ Све моје књиге су својеврсни хибриди. Нису то ни романи, ни приповетке, ни афоризми, ни драме. „Тито“ ће те убити емоцијама, „Торонто“ ће ти одувати крхку балканску душу, „Скопље“ ће те вратити у младост, а „Џепај, сине“ ће те натерати да умреш од смеха. Истовремено, ова последња сам углавном ја. То је моја емоција, мој хумор, овде имам и једну необичну белешку за аутора исписану на чак 11 страница.

☞ Иако су ваше приче локалне, скопске, македонске, многи их сматрају зрелим за превод и објављивање. Планира ли се бар активирање личне „српске везе“ за реализацију такве прилике?

☞ Ова жеља је високо на мојој листи. „Торонто експрес“ и „Џепај, сине“ су универзалне балканске приче, које уз врло мало адаптација могу бити бестселери у суседним земљама. Ипак, чекам да издавач учини први корак. И није без везе то што једна моја књига каже „...јер Срби и Македонци имају најбољи хумор на свету“.

☞ О чему ће бити Ваша следећа прича? Има ли наговештаја да ћемо на јесен имати Вашу нову књигу?

☞ Имамо неписани договор са издавачем да ћемо сваке јесени издавати нову књигу и да сав приход од продаје иде у добротворне сврхе. Тако је већ четири године и нема разлога да се не настави. Имају ме као најпродаванијег аутора у последње четири године, а ја имам најбољег издавача у Македонији.

Ове јесени догодиће се земљотрес на македонском књижевном небу. Долази нешто што би требало да буде „Лектира, историјска читанка и Оче наш за сваког Македонца“. Другим речима, вратиће се на велика врата многи наши хероји, као и неправедно осуђени антихероји, који би требало да буду нови узорни наше младости.

☞ У Вашој прози, писаној лако, фајтерски, налазим елементе који су садржани и у делима Моме Капора. Па, ипак, ко су вам били узорни у књижевности? Које сте „скидали капу“?

☞ Као да сте ме ухватили одакле преписујем (смех). Тачно је да сам одрастао уз Мому Капора и Душка Радовића, да су ме очарали и да су они моје књижевне музе. Овде бих додао и Ведрану Рудан, као мајстора кратке форме. За моја прозна дела сви кажу да су пристојне књиге настале зиповањем хиљада страница.

☞ Пред крај – као успешна особа, посебно у пословном сегменту који никада не мирује, провели сте део живота радећи далеко од Македоније, али сте се вратили кући? Испада да нема ништа боље од овог овде?

☞ Ово „буре барута“ је најбоље место на планети Земљи, под условом да не гледате вести и да се крећете у свом микро-космосу, где се сви радују успеху других људи.

Сећања конзерватора Андреја Јовановског

У оквиру трибине Разговори у Спони, у Српском културно информативном центру у Скопљу, некадашњи конзерватор Андреј Јовановски је о својим искуствима и успоменама разговарао са др Јасмином С. Ћирић, доцентом Филолошко – уметничког факултета Универзитета у Крагујевцу.

Андреј Јовановски рођен је у селу Кожле, подсетила је модераторка Јасмина С. Ћирић у уводном излагању. Потомак је знаменитог предратног правника Василија Јовановића Маћедонца. Познато је да је докторирао у Бриселу и у неколико мандата је био министар у влади Краљевине Југославије. Преминуо је у 96. години, 31. децембра 1970. године у Београду.

- Врло се мало у породици говорило о Васи Маћедонцу. Он се рано одселио. Изгубљени су трагови и контакти са рођацима, па, иако бих радо истраживао, нема могућности, рекао је Јовановски на почетку разговора.

Евоцирао је успомене из раног детињства, сећао се одрастања на Водну изнад Скопља, урезаних слика разорног земљотреса 1963. године који је задесио главни град Македоније, периода школовања у Пакрацу, па повратак у Скопље и гимназијских дана, све до студија архитектуре.

- Дипломирао сам у року на Архитектонско – грађевинском факултету у Скопљу. Био сам демонстратор на предметима „Архитектура, сликарство и вајарство старог века“, „Архитектура, сликарство и вајарство средњег века“ и „Архитектура, сликарство и вајарство новог века“, за студенте друге и треће године студија.

Јасмина Ћирић је иницирала и подсећање на период у коме је Јовановски оставио трајни белег

СТРУКА КАО ВРЛИНА

у архитектури Скопља, посебно на објектима попут здања Нове Македоније, Радио телевизије, потом Робне куће у Кичеву на западу Македоније...

Посебан део разговора посвећен је периоду када је Јовановски радио у Републичком заводу за заштиту споменика, данас је то Национална установа - Национални конзерваторски центар, где је професионално напредовао све до звања саветник – конзерватор.

Значајан период, како је рекао Јовановски, у професионалном смислу, био је током рада на обнови и рестаурацији конака и звоника у Лесновском манастиру. Уз све конзерваторске изазове па и проблеме којих је било, укључујући и неспоразуме са тадашњим представницима цркве.

- У поређењу са неким данашњим примерима где се све практично гледа кроз материјалну страну, „зараду“, конзерватор из тих прошлих времена морао је да има свој позив у срцу. Радило се с душом и дисциплиновано, истакао је Јовановски.

Јовановски се осврнуо и на свој ангажман на обнови и рестаурацији цркве „Св. Архангела Михаила“ у Вароши поред Прилепа, дворској цркви Вукашина и Марка Мрњавчевића.

На примедбу о конзерваторским пропустима који постоје како у манастиру Лесново, тако и у Старом Нагоричану, Јовановски је оценио да тога једноставно не би смело да буде и да то нису само пропусти и професионалне грешке конзерватора који се нису строго придржавали пројекта, скица и документације, него и резул-

тат одсуства адекватне контроле и техничког пријема.

- Манстирски конак у Леснову, на пример, са леве стране по уласку у порту, пре реконструкције био је у толико лошем стању да смо морали да га потпуно отклонимо, демантирамо. Од крова до приземља, а да сачувамо два улаза идентично оригиналу. Био је то изазов, често и кроз отежану комуникацију и „договоре“ са клером, који тврдокорно, да не кажем својетлаво, нису желели да слушају струку, сећа се Јовановски.

Додао је да сада озбиљан проблем представља чињеница да се већ дужи низ година на месту директора Конзерваторског центра политичким договором странака у власти постављају људи који нису из струке. Сада је, на пример, директор Центра – новинар без добре комуникације са запосленима. Раније је директор био – хоџа који, истини за вољу, није превише сметао конзерваторима у раду, али није познавао струку.

У разговору су наведени и примери „брзоплетих поступака приликом рестаураторских захвата“, попут неодговарајућег постављања камена приликом радова у цркви Св. Ђорђа у Старом Нагоричану, Св. Николе у Љуботену на Скопској Црној Гори...

Јовановски је на крају овог разговора послао поруку искусног конзерватора млађим колегама, и закључио уз искрену љубав и доследну посвећеност, уз поштовање етичких норми према културном добру, треба да негују и културу дијалога и сарадње са стручњацима из иностранства, посебно из земаља у окружењу.

М.С.

СЛОВЦЕ

ЈУН

Месец завршетка
и месец одмора.
Месец кад се школе празне,
а паркови пуне дечјом грајом.
Месец среће, радости,
дугих шетњи, јаког сунца.
Месец за читање лектира,

Препричавања прича и
догодовштина из парка.
Јун је пун ведрине.
Јун нас воли.
Јун је ту за нас.

Теодора Цветковић

УЧИМО ГРАМАТИКУ

ПРИЛОЗИ

Прилози су непроменљиве врсте речи и обично стоје уз глаголе.

Казују место, време, начин, узрок или количину вршења раде.

Могу стајати и уз:

- Придеве: веома лепо дете
- Прилоге: врло радо долази
- Именице: много деце

ПОСТОЈЕ:

- **Прилози за место:** десно, овамо _____ **Где?**
- **Прилози за време:** данас, никад _____ **Кад?**
- **Прилози за начин:** овако, неустрашиво _____ **Како?**
- **Прилози за узрок:** зато, стога _____ **Зашто?**
- **Прилози за количину:** мало, онолико _____ **Колико?**

Неки прилози могу да се пореде, па су зато променљиви:

- Милан **лепо** пише.
- Никола **лепше** пише.
- Саша **најлепше** пише.

Вежбе:

Повежи прилоге супротног значења.

брзо	увече
лоше	тамо
рано	ружно
близу	гласно
ноћу	мало
често	ретко
много	дању
досадно	лако
тихо	далеко
ујутро	добро
лепо	споро
овде	касно
тешко	занимљиво

Састави на тему: Растајемо се...

(Марко Јовановић VIII1)

Остало је само још неколико дана, стотинак сати и минута до завршетка основне школе. Оно што смо некада нестрпљиво очекивали и мислили да никада неће доћи, већ је пред нама. Сада, када је крај сасвим близу, неочекивано сам постао тужан јер почињем да се опраштам са много људи и ствари које су ми одједном постале тако важне.

Опраштам се од школске зграде ишаране графитима, која ми је понекад изгледала као тамница. Сад ми се чини лепша и светлија. Опраштам се од школског дворишта које је дочекивало, запамтило и испраћало сваке године нове генерације. То ми је некад био најзанимљивији део школе. Могли смо да играмо фудбал, кошарку, окупљамо се на одмору и после школе. Ту смо се упознавали, дружили. Ту су се рађале прве симпатије, свађе и помирења.

Улазим у школу, пролазим кроз ходнике и учионице. Свуда је око мене нешто од чега желим да се опростим. Гледам своју клупу која чува разне тајне имена исписаних на њој, таблу која је сведок знања и незнања. Ту је дневник са петицама, двојкама и изостанцима. Седим крај прозора и мислим о

данима када сам гледајући кроз њега пожелео да истрчим напоље да се не бих мучио са разломцима, падежима и формулама.

Опраштам се и од учитељице и наставника. Признајем, понекад сам их мрзео мислећи да ме муче беспотребно, али сада схватам да су само желели да научимо што више и будемо спремни за оно што нас чека.

Али, пре свега, опраштам се од своје генерације. Понекад смо се свађали, инатили без разлога, али је много више оних дана које смо провели у дружењу и шали. Сигурно ће нас живот одвести на разне стране, али време које смо провели у основној школи никада неће моћи да избрише.

(Кристина Марјановић VIII1)

Волела бих да сам мала и да ми је једини проблем како да научим да возим бицикл. Хтела сам брзо да одрастем, а тек сада видим колико ми недостаје то безбрижно детињство. Вртић, игра и дружење далеко су иза мене.

Присећам се времена када сам пре осам година била мали уплашени првак који седи у првој клупи и упознаје своју нову породицу и дом. Сада завршавам осми разред и остају ми само лепе успомене. Било је бежања са часова, шале на рачун наставника, ту су сви излети, летовања, зимовања, прве љубави. То је све оно што ће ми вечно остати у срцу и сећању.

Стојим на раскршћу свог новог живота, хвата ме нека језа. Покушавам да кренем, али стојим. покушавам да говорим, али речи застају у грлу. Одрасла сам, а осећам се тако беспомоћно. Чујем глас наше наставнице која безуспешно покушава да нас умири, а ја, гледајући ускомешане ликове мојих другова, схватам у тренутку да више никада нећемо бити заједно.

Иако делује нестварно, иако још тога нисмо свесни, истина је да се растајемо. Пред нама су различити путеви и свако од нас препознаје те нове знакове који нас воде даље. Померам се са раскрснице, речи и даље нема, али ја корачам напред, у своју нову будућност.

Напиши и ти свој састав о растанку и пошаљи на: spona.srbi@gmail.com

КВИЗ ЗНАЊА

1. Када се завршава школска година?

- а) у јуну
- б) у мају
- в) у септембру

2. Како се правилно пише

- а) председник
- б) прецедник
- в) претседник

3. Који је од понуђених прилог за место?

- а) овде
- б) данас
- в) мало

4. Колико сугласника има у српском језику?

5. Ког јуна се прославља Видовдан?

- а) 10. јуна
- б) 28. јуна
- в) 30. јуна

6. Која битка се одиграла 28. јуна 1389. године?

- а) Маричка битка
- б) Косовска битка
- в) Битка на Кошарама

7. Најпознатији јунак Косовске битке је:

- а) Милош Обилић
- б) Вук Бранковић
- в) Косанчић Иван

8. Како се назива ова воћка, а како њено дрво?

9. Пронађи уљеза:

Рибизла, јагода, малина, парадајз, купина.

10. Песмицу за децу „Ала је леп овај свет“ написао је:

- А) Јован Јовановић Змај
- Б) Јован Дучић
- В) Јован Деретић

Своје одговоре и ликовне и литерарне радове можете послати на spona.srbi@gmail.com као и на поштанску адресу: Ул. Кирила и Методија бр 30, Скопје.

Припремила: Теодора Цветковић

НЕПОЈМЉИВО ПОЈМЉИВ

О новообјављеној књизи „Посвуда“,
Епископа дремвитског Давида,
„Макавеј“ 2024

Несумњива је чињеница да у многим културама базичног света, у многим културним правцима људског постојања, не присуствује есхатологија. Постоји само нека бљешетећа прошлост, некакав сјајни почетак после којег је све почело да се руши. Следствено, циљ ових културних праваца често је враћање назад, враћање на почетак, односно постизање неког првобитног стања од којег се човек одавно одметнуо. Таква усмереност ка прошлости, која искључује повит предстојећег, која одбацује изненађење и лепоту који проистичу из непредвиђености будућности, нагиње ка одсуству осећаја за историјом, ка избегавању из овог конкретног тренутка, из свега тога што носи живот и развој векова.

Очигледно да Епископ дремвитски г. Давид (Нинов), никада није престао да пише. Стихове ове збирке је писао свуда где је путовао, од Атине и Јерусалима, потом Свете Горе и Синаја, преко Лос Анђелеса и Чикага, до Сиднеја и јужноафричког Јоханесбурга. Та отвореност за сусретом са другим, са различитим, чини да стварност у стихозбирци „Посвуда“ буде виђена из призме будућности, из призме непојмљивог, и, да на један парадоксалан начин, есхатолошко буде оприсутњено овде и сада, а непојмљиво постане појмљиво!

У његовим стиховима, као што га назива Епископ Давид, очигледно свуда је присутан - Футур. Иако је стихотворац мртав, он је свестан своје смрти; заинтересован је какав однос ће имати Град према Футуру; у неким, пак, насловима недвосмислено јасно је изражена управо носталгија за Футуром.

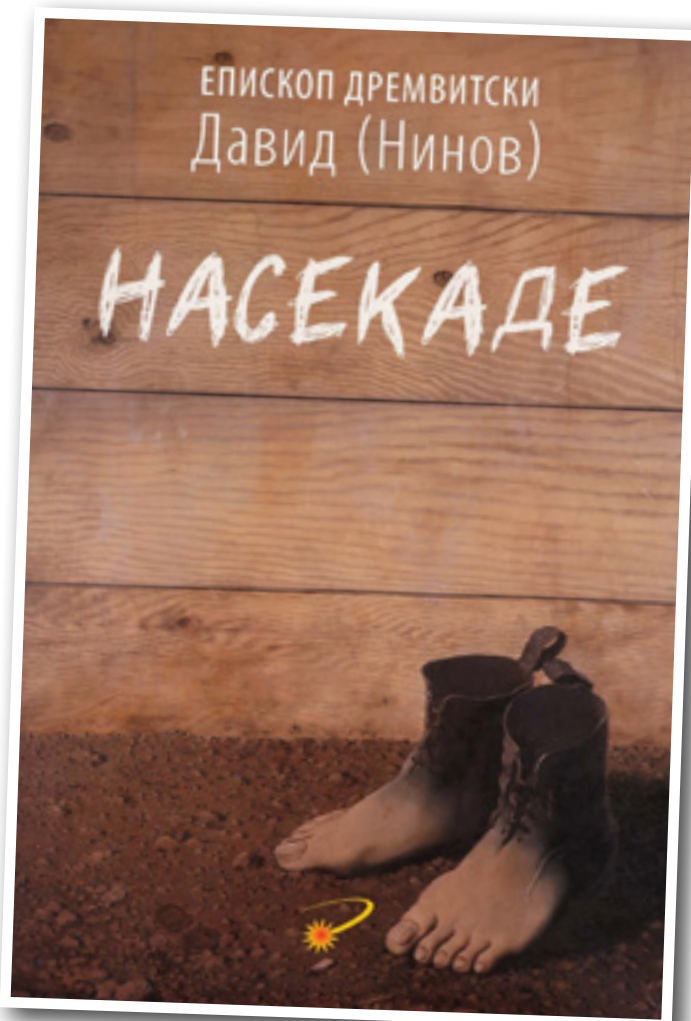
Сажето речено, у овим стиховима постоји једно прожимање створеног са нествореним, прожимање које се сагледава преко израза преко којег човек тражи да види то што у суштини стално гледа, бива му објављено необјављиво, чује нечујно, поима непојмљиво, добија оно што не може да добије.

У поезији Епископа Давида, непојмљива стварност представља стварност која сама себе открива преко стихова. У апсолутном смислу те речи, за нас би непојмљиво било недостижно и неспознато, до тог степена да ми ништа не би знали о њему, не би били свесни његовог постојања, уколико не би постојала основна чињеница да је непојмљиво отворено, да нам се открива и ми у њему саучествујемо.

Који је разлог због којег човек уопште не примећује ту област поимања непојмљивог, која има својеобразни облик битисања! Људска свест је у великој мери испуњена предметним битисањем и прикована је за њега, тако што је наклоњена да све што јој је доступно перцепира искључиво као део предметног света. Но, одређење: духовно битисање, унутрашње битисање, ни у једном тренутку није искључено из састава предметног света. Напротив, то је део њега! У овом случају и поезија је један вид оваплоћења унутрашње егзистенције!

Отуда је збирка „Посвуда“ обојена својим законитостима, својом „граматиком“ и јасно изражава став П. Валерија да проза представља шетњу мисли, а поезија је њен плес.

Стога, поетски израз Епископа Давида одступа од свакодневне нор-

ме и на неким местима, условно речено, са његовом трансцендентношћу постаје мало тежи за разумевање. Но, уопште, реч песника изискује извежбана чула и естетизирану савест, који ће моћи да је приме. Онај, који чита поезију не стреми увек ка лаком примању стихова, већ је дубоко свестан речи песника нобеловца Одисеја Елитиса, који предочава да се поетски исказ тумачи са трепетом у души, са трепетом који продужава много дубоко и далеко, те понекад стиже до тамо да нема никакву додирну тачку са изворним значењем речи; човек може да ухвати птицу својом мрежом, но не може да ухвати њен цвркул, будући да је за то потребна додатна магична мрежа поезије!

Поетски израз ове збирке се налази изнад строге језичке дисциплине. Насупрот језику науке, поетски језик фаворизује вишезначни смисао за који важи Хераклитова изрека: „Нити говори, нити крије, већ значи“! Тако са симболима и метафорама, стихови у овој збирци нам нуде једну онтолошку панораму, која дарује изненађење, естетску језу, иступљење.

Чини се да се бескрајна дубина човекове унутрашњости, од давнина, па до данас, изражава поезијом. Имајући гране и лишће дубоко у земљи предања, а корене високо на небу будућности, „Посвуда“ сведочи Хајдегера који каже: „Суштина поезије и суштина човекове личности се поистовећују“.

Јанинка Невчева

Нагорички сокак, некадашња улица
Краљице Марије у Куманову

Нагорички сокак 1924. године

ДУХ СТАРЕ ЧЕТВРТИ

Многи миграциони покрети који су захватили Кумановски крај почетком XIX века и који су углавном били усмерени ка граду Куманову, довели су до повећања броја његових житеља и до просторног уређивања града, формирања улица, тргова и сл. У ствари, у овом столећу су пробијене главне улице у Куманову од којих највећи део њих постоји и данас. Тада су настали и Нагорички, Пројевски, Велешки и Романовски сокак, а око њих су формиране махале где је живело у потпуности хришћанско становништво.

Према А. Урошевићу (1949), између 1840. и 1870. године попуњава се празни међупростор, али се Куманово и топографски шири. Варош махала се проширује према југоистоку, све до простора између садашњег Нагоричког и Пројевског Сокака. Иначе, Варош махала се налази око данашње Старе Цркве Светог Николе. Сви ови сокаци које смо споменули на почетку су почињали или су се завршавали на пространој Тумби. Тумба је била централни део града и чвор где су све путне артерије водиле ка њој или су одатле почињале.

Нагорички сокак је почињао од простране Тумбе и простирао се до Кланице и Сушаре коже, обе у својини тадашње Градске управе. Изнад кланице је узвишено место, где су се налазила трла за чување оваца и копе сламе, у народу позната као Банево Трло. У ствари, Нагорички сокак је име добио по сељацима из села Старо и Младо Нагоричино, који су при доласку на пијаци у Куманову,

морали ту да прођу. На самом улазу у Нагорички сокак, налазила се општинска Баждарина, где су људи, кад су долазили на Кумановску пијаци, плаћали таксу - Баждар за своје производе.

Нагорички сокак је био познат и по томе што су се на њему налазила три производна објекта - Аутоматски Млин „Жеглигово“ (Манушев млин), Радионица за шивење мушке кошуље „КИР“ (Кумановска индустријска рубља) у власништву Владе Шумана и Шарлаганџиница на парни погон у власништву Николе Пешева.

1935. године, Павле Стојковић из Ниша, Стојко Лопарски и браћа Манушеви, изградили су аутоматски млин „Жеглигово“ на електрични погон, са машинама увезеним из Немачке и Мађарске који је почео да ради тек 1937. године и упошљавао је 21 радника. Касније ће Манушеви откупити делове фирме од својих ортака и постаће власници овог индустријског објекта. Млин им

Иначе, породична кућа браће Манушеви – једна од најлепших у предратном Куманову, 2024. године.

је касније био одузет од стране комунистичке власти.

Кућа породице Манушеви са лепим архитектонским обележјима, изграђена 1929. године, још увек стоји на Нагоричком сокаку и данас сваки пролазник поглед скреће ка њој. Браћа Јован и Васил Манушеви били су угледни и поштовани

Г. Трајко Лопаревић

људи, а једно време у њиховој кући налазила се и кафана „Крчма“.

Нагорички сокак је био познат и по томе што се у њему налазила чесма, у народу позната као Дервишка чесма.

При крају XIX века и почетком XX века, у Куманову су постојала 33 хана, а на Нагоричком сокаку су се налазили хан Караџинаца, потом Бабагинин хан, Саре Дреначке, Пашка Ташковског-Џинџара, Туше Аџикина, Бабаџарски хан... Највећи и најпознатији био је Бабаџарски хан. Зграда још увек постоји, руинирана и запостављена. Ту је могло да стане 300 до 400 коња, магарца, волова и друге животиње.

На Нагоричком сокаку се налази и хотел „Солун“, који је био изграђен у првим годинама двадесетог века и био је власништво Тетовца Премча. После Првог светског рата, формирањем краљевине СХС, добио је име „Србија“.

У Нагоричком сокаку, на почетку, са десне стране, налазио се дућан, јединствен у то време у граду по томе што су заљубљеници у лов могли у њему да купе ловачки прибор.

Познате берберске дућане на Нагоричком сокаку држали су Славко Кобур, Јоско и Герасим Стојановски. Ту су били и ћурчијски дућани на Ђорђем Дупријом, на Стевану и Нису, а најпознатији пекари били су Нако Канаревски, Илија Јанковски, Стамен и Тасо Крив.

У Нагоричком сокаку живели су људи који су оставили посебан траг на град Куманово. Међу њима је и породица Лопарски. Стојко Лопарски био је један од најпознатијих трговаца житом. Имао је три сина, Илију, Јордана и Трајка. Илија је био банкарски службеник који је био ожењен Немцом, а живео је и радио у Скопљу. Јордан је био познати апотекар у Куманову у периоду Краљевине Југославије и имао је своју апотеку у породичној кући, а Трајко је био значајна

личност у прошлости Куманова. Био је познати бизнисмен и прави боем, а у периоду од 22. фебруара 1939. до 20. новембра 1940. године и градоначалник града Куманова.

Важно је споменути и породице Секирарски, Бабагинини, ту су, још увек, и куће Трајка Малинског, Стојана Димитријевског-Игњата, Трајка Трајковског-Мешког, Мочана, Драгутина Димковског-Гуте, Денка Младеновског и Ђорђа Тасковића. То су били познати кумановчани и угледни грађани.

У време бугарске окупације 1915-1918. године, улица је носила име Царица Елеонора. У време Краљевине СХС и Краљевине Југославије – Краљице Марије, док данас носи назив Иво Лола Рибар.

Приредио:

Филип Ђошевски, професор географије

Нагорички сокак тридесетих година прошлог века

Извор:

А. Урошевић (1949) – Куманово (Годишен зборник на филозофскиот факултет во Скопје, Природно-математички оддел, књ. II Скопје 1949, с.1-44) стр. 34

П. Трајковски – Старо Куманово (луѓе – обичаи – настани), Печатница Просвета, Куманово 1997.

Д. Масевски & М. Арсовски – Куманово, [историја, уметност, традиција, култура], Македонска ризница, 130 стр. 134 стр. Куманово, 2003.

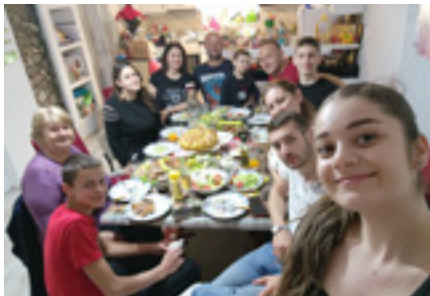
М. Арсовски - Болто – Нагорички сокак – своевиден белег на старо Куманово. Списание Корени, (Год. 5, бр. 20, декември 2006, стр. 3411-3417)

Јагода Чекаловић из села Кучевиште

Векне домаћег хлеба одлучише моју судбину

Посвећена породици, увек спремна да поприча и да се нашали, седамдесетдогодишња Јагода Чекаловић своје пензионерске дане проводи у породичном дому у селу Кучевишту, окружена цвећем, баштом, воћњацима, пријатним комшијским разговором уз кафе, и, што је најважније, пажњом своје деце. У село на брду дошла је пре педесет и две године, у својој осамнаестој години, удавши се за годину дана млађег сина јединца у свештеничкој кући. Свој живот посветила је породици, подизању деце и непрестаној борби за одржавање и напредак домаћинства. Каже да је вредело, јер су њени синови успешни породични људи, а њихова срећа је њена највећа радост.

Лепоту данашње Скопске Црне Горе и њених села вековима су креирали управо њени људи. Различити по својим животним причама. Девојке за брак узимале су се из добрих домаћинских кућа, а често и из удаљенијих крајева. „Чисто да се крв прочисти, боље је за потомство“, каже се. Тако су овде породично гнездо свиле младе са свих страна, из Пчињског краја, Криве Паланке, из Косовског Поморавља.

Кућа Јагоде Чекаловић је поред пута за Побужје са леве стране, где живи са млађим сином Гораном и његовом породицом. Њена непосредност и предусретљивост показују да има шта да каже, а њена смиреност да са њом може о свему да се разговара.

„Овде сам више од пола века. Удала сам се 1972. године за сина јединца у свештеничкој породици. Била сам једва пунолетна, а мој Раде је био малолетан, имао је седамнаест година. Шта да се ради, нису нас ни питали, дошло време за удају и мораш да идеш, све је завршено преко „стројника“ како ми овде кажемо. У мом случају, то је била свекрова сестра.

Родом је из села Сув Орах, на двадесетак километара од Куманова према Кривој Паланци, близу Страцина, где јој се отац, пореклом из Пирота, населио после Другог светског рата и оженио њеном мајком, девојком из Трговишта.

„Мој брат се касније оженио у Мирковцу и дошао да живи у тазбини, на Скопској Црној Гори. Те године дошла сам код њега у госте за Прочку. То је велики празник овде код нас, па су традиционално долазиле на „поседок“ девојке које су за удају. О свакој се знало какве је нарави, имали „чеиз“ да је изаткала ћилиме и исплела чарапе да дарује на свадби, какав је радник у пољу,

да ли је кадра да умеси, испече... Тражиле су се девојке способне за живот, од њих се очекивало да изроде и подигну децу, да чувају и негују старце, раде у пољу, поштују домаћина... Све то је оцењивала фамилија која је имала момка за женидбу.

Милан Чекаловић из Кучевишта је као свештеник службовао у Косовској Каменици и Пећкој патријаршији, па је често због обавеза одсуствовао од куће. Зато је одлучио да ожени сина Раде, да га закући док је још млад. Рачунао је да ће се домаћинство обновити, ако се доведе вредна и способна девојка.

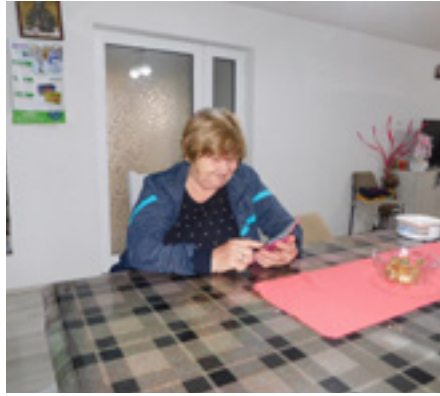

„Сестра његова је рекла да познаје моју породицу, да је била код нас и да ме је видела како печем 25 векни хлеба за жетву. Само је рекла „тој је за нашу кућу“. И моји су исто говорили - домаћинска кућа, имају имање - и би готово, би свршено. Испросили су ме. После тога је свекар отишао у своју парохију, где је служио у двадесетак села, а ми смо остали у Кучевишту да градимо нови живот и да му пркосимо.

Године мукотрпног рада на њиви, обнављање домаћинства, изградња куће и окупнице, рађање и подизање деце... Непрестана борба да се стекне да би деци било боље, обележила је живот ове жене.

„Касније је Раде отишао у војску, а ја сам морала да радим за тројицу, ишла сам на њиву на кори хлеба и чорби од белог лука и оцта. То је било главно јело на жетви. Срећом овде народ воли да се шали, па сви ми који смо на њиви ручали ову чорбу, често смо говорили да мотика тражи лакшу храну, јер боље и лакше удара.

Касније сам радила ручни рад по наруџбини. На машини сам почела да плетем џемпере, јелеке,

чарапе. Чини ми се да на Скопској Црној Гори нема човека коме бар чарапе нисам сплела у то време. После сам почела и да шијем. Сиромашна су то времена била, нисмо имали да купимо, него само о свечаностима, нађе се неко платно. Увече кад деца легну да спавају, ја узмем старе панталоне, распарам их и ухватим модел, до јутра према том моделу шашијем нове. Морам да стигнем на време, нарочито ако се правила свадба, крштење или нека свечаност. Мучила сам се за динар, радила сам на свећи, на месечини, али није ми било тешко, била сам млада... Ако неко није имао нисам му наплаћивала, трудила сам се да помогнем, да дам колико могу тамо где треба.

О свом животу на Скопској Црној Гори каже да је ту њено гнездо, ту су јој деца, једино жали што је супруг Раде умро млад, у 52. години, и није дочекао да види како синови израстају у праве домаћине.

„Све ми је добро и лепо, само ми је жао мог Радета. Није имао детињство, отац га је са сестром оставио код бабе и деде, једино му је тај период нашег брачног живота био срећан, кад су нам се рађала деца, кад смо женили синове, када су дошла прва унчад. Увек је био некако престелјив, знао је да попије, а то се одразило на здравље. Ове године је двадесет година од његове смрти. Ми жене смо отпорније на секирацију, ево радим по башти, па оставим то па уђем у кућу... Двадесетак година радила сам у Телекому као техничко особље, морала сам да устајем рано, да лежем касно. Ипак, волим да радим, морам да имам неку занимацију. Иако сам превалила седамдесету, имам намеру да радим док могу. Имала сам неколико „спортских“ повреда и операција на ногама, на штакама сам ишла да средим башту, да спремим ручак, стално тешећи себе, ако ме боли нога, не боли ме рука.

Срећа човекова, нарочито мајке, је у срећи и напретку њене деце, каже ова мудра жена. Када се дође у неке године живота и када се погледа шта се има, ако је човек уложио довољно љубави и напора, резултати неће изостати.

„Имам два сина, старији је Тони, а млађи Горан, имам две снаје Биљану и Светлану, две унучке и четири унука. Обојица су добри вредни домаћини. Старији има своју фирму из области грађевинарства, а млађи ради у полицији. Млађи син је велики заљубљеник у пољопривреду, обрађује 20 хектара земље, има засаде воћа, рибњак, воли животиње, има око 500 папагаја, међу којима су и они који броје бомбоне и разговарају, тако да нам је увек весело. Иначе, обојица су још у детињству стекла радну навику. Нисам их штедела, као петнаестогодишњаци су ређали камење у бунару, орали на њиви, радили све послове на имању. И снаје су ми добре, вредне, ту су из села, из добрих кућа. Обе су завршиле факултете, сада се унчад школује и опредељује шта ће ко да ради. Задовољна сам, деца су ми вредна, ја сам свој живот посветила њима и мислим да сам успела да од њих направим људе. Ето, то је сврха живота, да као родитељ изведеш децу на прави пут...

Док се полако кривудавам сокацима Кучевишта слушамо са падина планинске лепотице Скопске Црне Горе, остаје утисак о опстанку правих породичних вредности, међусобном поштовању и посвећености људи који ту живе.

Нена Ристић Костовска
Разгледница Скопске Црне Горе

Прва солисткиња Радио Скопља

Чудесна судбина Маре Ђорђевић

У фонотеци Радио Београда данас се чува укупно 36 трајних снимака велике вокалне интерпретаторке Маре Ђорђевић, најпознатије по тетовским и косовско-метохијским песмама. Оне су бисер како српске, тако и македонске фолклорне ризнице, јер, шта смо ми без наших корена. Ово је прича о великој хероини српске музичке историје, славној Тетовчанки, Приштемки, Београђанки, и на послетку, Панчевки, чији глас и данас никога не оставља равнодушним.

Прича каже да су Срби после Другог светског рата слушали севдалинке, па се за легендарну певачицу тетовских, српских, а пре свега песама са Косова и Метохије, Мару Ђорђевић, тек касније сазнало. Једно време је заиста није било у јавности, али никада није била заборављена. Јер, те песме о „Каранфили“ који се спрема на пут, белом лицу „Призренке девојке“, густој магли која пада на Косово, док се Живка Сиринићка спрема за удадбу, обележиле су моје детињство у Урошевцу, иако ни ја нисам знао ни реч о Мари. Неосетно тихо су се увукле под кожу, у крв и ДНК...

„Била је посебна, архаична и милозвучна. Насупрот свему осталом на нашим просторима“ – каже ми Ратко Теофиловић, један од чувене браће Теофиловић, који су као врхунски амбасадори наше традиционалне песме велики поштоваоци лика и дела Маре Ђорђевић.

Упознали су је у њеним позним годинама у Панчеву, где је живела. Гостовали су на тамошњој телевизији и она се јавила да им каже колико су другачији. Постали су пријатељи, и, све до њеног одласка са овог света 2003. године, током бројних сусрета најчешће су заједно певали. Ипак, после смрти једног од синова, Мара Ђорђевић је ретко пуштала глас.

Зашто је Мара Ђорђевић тако важна за своје Тетово, за нас Србе из Македоније и за Србе са Космета?

Марија Мара Ђорђевић (девојачко Мишовић), родила се последњег јануарског дана 1916. године у Одобешти, на истоку Румуније, у печалбарској породици.

Родитељи су јој рођени Тетовчани, Александар Мишовић и Руца Џилевић, иако Марина породица води порекло са Метохије, из околине Ђаковице. У јулу 1916. године, отац јој умире од последица астме, добијене док је боравио у Америци, након чега се Марина мајка, одмах после сахране, са њом у наручју и њеним братом Јованом, пролазећи кроз пакао Првог светског рата враћа у Тетово.

Неславан и трагичан повратак из печалбе.

Горе: Г. Никола Петровић, учесник на Тетовски дани у Мара Ђорђевић на Тетово

Са снимања у Радио Скопљу, исечак из новина

ТЕТОВСКИ ДАНИ

Мара је у Тетову провела детињство и младост, где је завршила за снајдерку у занатлијској школи. Жеља јој је била да заврши Учитељску школу у Скопљу за коју је полагала пријемни, прошла је здравствени претлед, али је пала на музичком испиту.

Председник пријемне комисије био је Стеван Шијачки, познати српски хоровађа и композитор, тада на служби у Скопљу. Исти онај Стеван Шијачки који ју је у јануару 1941. примио за првог вокалног солисту Радио Скопља, као најбољу међу 85 пријављених.

Сазнавши за њен случај, рекао јој је: „Дете моје, вероватно онда ниси имала слуха, а сада ти се слух развио...“

У Тетову се 1934. године удала за Слободана Ђорђевића, учитеља, познатог тетовског физкул-

РАДИО СКОПЉЕ

турника и музичара, иначе Шумадинца, родом из Јабучја код Лајковца. Са Слободаном је добила два сина, Драгишу и Војкана.

Првих ратних дана, Марин муж Слободан је мобилисан, а она је са децом напустила Тетово у намери да стигне у Јабучје код Лајковца, до Слободанове фамилије. Иако је стигла у Јабучје, после неког времена је морала да потражи сигурније место, па су се преселили у Нишку Бању, где су остали све до краја 1944. године, када је Слободан као ослободилац са својом дивизијом ушао у Приштину, па се Мара, већ на измаку снаге, са децом преселила тамо.

И Марин брат је био мобилисан, преминуо је од туберкулозе након што се вратио са фронта

МУЗИЧКА КАРИЈЕРА И ТЕТОВСКЕ ПЕСМЕ

Музикалност је наследила од родитеља, отац који је јако лепо певао и мајке која је научила много песама. Ипак, отац јој је преминуо тек што се она родила, па је највише тетовских песама научила од тада надалеко познатог тетовског певача Нонета Грнчара, кога је увек спомињала са великим поштовањем и захвалношћу.

Међу посебно драгим песмама из тетовског времена Мара је нарочито издвајала „Се разболе Ка-терина“, коју је певала целог живота, док јој је било до песме, у тренуцима сете, присећајући се давно несталога дома у Тетову.

Мара је певала македонско-тетовске песме. О њеном таленту се између два рата у Тетову брзо прочуло, па је Мара често позивана да пева у разним приликама. То је био почетак њене певачке каријере. У то време била је позната као интерпретаторка македонско-тетовских песама, а селидбом у Приштину 1945. године и изворних српских песама са Косова и Метохије, што ју је прославило.

ПРВИ СОЛИСТА РАДИО СКОПЉА

У првој емисији којом је почео са радом Радио Скопље, на Савиндан 1941. године, она је певала, а својим пријатним гласом и богатим репертоаром тада непознатих песама, оставила је дубок утисак на све који су је слушали. По мишљењу стручњака из Радио Београда, Мара је била најбољи интерпретатор јужносрбијанске песме која се чула преко радио таласа. Фасциниран њеним гласом на аудицији и током првог наступа, аутор текста у часопису „Радио Београда“ је писао:

„Право открочење учинила је госпођа Мара Ђорђевић из Тетова. Она је отпевала читав циклус песама из тетовског краја, уз пратњу гитаре. Својим изванредно пријатним и обрађеним гласом и богатством репертоара, који се састојао и из доста непознатих песама, она је оставила најдубљи утисак на све који су је чули...“

Прву песму коју је отпевала преко Радио Скопља била је „Благоуо дејче“, а певала је и песме „Од поле идат, бабо сејмени“, „Ај коња спреман, коњ Дорија“ и песму „Ђорушице црна око“. Све те песме је касније снимила за Радио Београд.

Марину каријеру која је била у успону омео је почетак Другог светског рата и бомбардовање Београда 1941. године. Тада су престали сви музички програми. Више никоме није било до песме.

ОКУПАЦИЈА И РАТНЕ ГОДИНЕ

Пошто јој је муж Слободан мобилисан на почетку Другог светског рата, делећи судбину своје мајке Русе и бежећи и у оскудици сваке врсте, Мара је једно поподне стигла тамо куда се и била запутила у потрази за безбеднијим скровиштем. У Јабучје, па у Нишку Бању.

За трагичну судбину брата Јована Мара је сазнала касније. После мобилизације и дана проведених у партизанима, Јован се на Сремском фронту разболео, добио туберколозу, а убрзо по повратку у Тетово је и умро, где је и сахрањен.

После ослобођења, када је то сазнала, Мара је

отишла у Тетово, али није успела да пронађе гроб брата Јована.

Судбина се поновила, па данас нико не би могао да пронађе гробове оца Александра и његовог сина. Ни гроб Марине мајке у Приштини више не постоји. Одселивши се 1950. Мара је редовно плаћала гробно место и преко познаника успевала једно време да га сачува од прекопавања. А, онда се једног дана и то десило.

Умиру људи, гробови нестају... А, живот? Иде даље!

Као што је путем даље водила чудесна и тужна судбина велику Мару Ђорђевић.

ПОСЛЕРАТНИ ДАНИ У ПРИШТИНИ

Након што су се игром случаја настанили у Приштини, Марин муж Слободан је почео да ради као наставник физкултуре. Мара се прикључила Културно-уметничком друштву Раднички где је била члан хора и солиста. За њену каријеру на Радио Скопљу се брзо прочуло. За време боравка у Приштини, у тих пет година (1945-1950), са лакоћом је научила све косовске песме које раније није знала.

Након оснивања Радио Приштине, Мара је постала први вокални солиста овог радија, где је певала косовске песме. Прва песма отпевана на Радио Приштини била је „Тамна ноћи, тамна ли си“, а све емисије су ишле уживо, уз пратњу оркестра. Из тих приштинских дана остала је једна анегдота.

„Сећам се да је једног дана из Београда долазио неко од руководилица, али се не сећам ко је то био. И, позову мене да певам. А ја, јадна, скупим некако снаге, па им кажем – Другови, како мислите да певам, кад немам ни ципеле, ни хаљину! И, купе ми пар ципела и материјал за хаљину, коју ја сама сашижем. Ето, тако сам се ја подновила...“

МАКЕДОНЦИ НЕ ЗАБОРАВЉАЈУ СВОЈ КОРЕН – МАКЕДОНСКИ!

„Треба се угледати на Македонце!“ – говорила је велика Мара Ђорђевић, најпознатија интерпретаторка тетовских и косовских народних песама, додајући и ово: „Македонци компонују нове песме, али им је корен македонски. Они се држе свога духа и своје препознатљивости...“ – истичала је Мара, потенцирајући колико је важан корен и код народне песме.

Са синовима Драгишом и Војканом

Тих послератних година на радију у Приштини Мару је пратио оркестар, што није био случај у предратном Скопљу. У посебно лепој успомени су јој остале колеге Воја Димитријевић, као и велика певачица Неџмија Пагаруша, коју је Мара посебно ценила.

Преломна 1947. за Мару много значи, јер је те године заједно са Културно-уметничким друштвом Раднички отпутовала у Загреб, а након тога у Опатију, где је овај мелос први пут представљен публици из западних крајева Југославије. Захваљујући Мари Ђорђевић и Културно-уметничком друштву Раднички, мелос југа је постао популаран колико и босанске, далматинске и македонске песме.

КАРИЈЕРА НА РАДИО БЕОГРАДУ

У лето 1947. године Мара је дошла до Радио Београда, где је почела да наступа као солиста, паралелно са послом на Радио Приштини. Мара је радила у Београду и Приштини све до 1950. године, када је њен супруг Слободан добио посао у Панчеву, па се и цела породица тамо преселила. Своје златне дане Мара је достигла управо на Радио Београду.

У Радио Београд се у оно време улазило као у храм, са осећањем великог задовољства и части, али и са стрепњом да то не буде пролазно, као велика неискоришћена шанса. Све што је један певач могао да пожели било је да постане солиста овог радија. Ту су почињале и завршавале се све врхунске каријере, даље се није могло.

Све песме за Радио Београд Мара је снимила у периоду од 1956. до 1969. године. Своју прву плочу снимила је за Југотон 1952. године. Продукцијска кућа ПГП РТС је издала само две њене сингл плоче, али се 2000. године појавио њен компакт-диск.

Певачки радни стаж који је стекла на радио-станицама у Скопљу, Приштини и Београду јој је признат и, иако је отишла у пензију, често је певала у Клубу просветних радника у Панчеву.

Легендарна Мара Ђорђевић напушта овај свет 22. јануара 2003. године. Сахрањена је на Новом гробљу у Панчеву.

Иван Бећковић

Дошао је крај
подстанарском животу
породице Станковић

Скућена нада

Ишчезла је стрепња и умирила се брига. Некада измучена и изморена лица Александра и Иване, родитеља дечака Лексе (6) и девојчице Лине (4), сада имају потпуно другачији израз. Сијају од среће. Сага о проналаску одговарајуће куће за њих и њихову дечицу, привела се крају на најлепши могући начин.

У скопском насељу које је некада носило назив Синђелић, а данас - Ченто, присуствовали смо усељењу у њихов нови дом. Весели и захвални, дочекали су нас поносно, јер коначно су на свом поседу и судбина је у њиховим рукама, бар када говоримо о крову над главом.

Упознали смо их прошлог лета, у малом једнособном изнајмљеном стану у насељу Мичурин недалеко од аутобуске станице у Скопљу. Притиснути проблемима са свих страна, а понајвише онима које са собом носи живот „под киријом“, обратили су нам се за помоћ.

- На ивици смо били, буквално. Сваког часа смо очекивали да нам кажу да морамо да изађемо из тог стана. Не би знали где бисмо онда. Каснили смо са киријама неколико месеци. Нисмо имали новца да их плаћамо. Како шта зарадим, дамо мало, али недовољно. Богу хвала, истрпео нас је газда и издржали смо док се ово све није завршило – подсетио нас је Александар на то каква је била игра живаца и неизвесност у којој су се налазили више од пола године.

Потрајала је и потрага за кућом. Станковићи су били везани због посла за Скопље, а цене некретнина у једном великом и главном граду не могу бити ниске. Опција пресељења на село била би изнуђено

и неадекватно решење за ову породицу. На крају, успели смо да уклопемо све. Да Станковићи остану у Скопљу, а да у оквирима наших финансијских могућности пронађемо пристојну кућу.

- Презадовољни смо и презахвални. 30 година нисам имао никада ништа своје. Одрастао сам у Скопљу и мучио се. И пре него што сам засновао породицу живео сам као подстанар, па сад опет. Лако је било када сам носиш тај терет и није ти толико ни битно како ћеш и где ћеш, али са малом децом је то кроз другачије – искрен је био Александар.

Пре самог усељења у кућу, обављени су мањи радови на санацији плафона. Укупно смо утрошили 37.682 евра на помоћ Станковићима. Сама кућа коштала је 35.000 евра, док је остатак новца дат за услуге нотара и адвоката, плаћање пореза и за поменуте радове.

- Захвални смо Господу и вама Србима за Србе. Ту сам за све што вам икада буде требало. Ви сте учинили незамисливо за нас – рекао нам је на крају Александар.

Овакав пројекат је био изазов и за нашу организацију. Први пут на подручју Северне Македоније смо се сусрели са куповином некретнине за неку породицу.

До сада смо успешно изградили и реновирали много кућа, али није било прилике, ни потребе за овако нечим. Ипак, успешно је пређена и ова препрека, и још једна породица је добила шансу за бољи и стабилнији живот, каже Немања Мељанац испред организације Срби за Србе, додајући да је све урађено заједничким снагама са пријатељима из Српског Културно-Инофрмативног Центра СПОНА из Скопља и осталим сарадницима организације. – Радили смо предано на овом пројекту.

Упућујемо и њима захвалност за сав уложени труд. Делећи радост због успешне мисије, упућујемо свима позив да наставе да нас прате путем друштвених мрежа и да подрже добротворне акције, које ћемо наставити да спроводимо још интензивније и током 2024. године на подручју Северне Македоније. ●

П.М.

Вапај из Канарева у атару Старог Нагоричана

Волим да смо срећни и да нам кућа буде лепа

„Волим када су сви у кући насмејани. Када би нам кућа била лепша сви бисмо били срећнији“ – речи су малог Леона Величковског (6) који је од рођења у колицима. Дошли смо у село Канарево, које се налази у једном од забаченијих делова општине Старо Нагоричане, где смо се упознали са породицом којој је тескоба животни сапутник.

Након двадесетоминутне вожње неасфалтираним путем од Старог Нагоричана до Канарева, стигли смо до усамљене куће, дома породице Величковски. Одмах је било јасно да је улагање у кућу на последњем месту. Приоритет родитељима, Синиши и Каролини, је како преживети из дана у дан. Обезбедити за храну, одећу, обућу, лекове и школовање своје деце Давида (16), Јулије (10), Леона (6) и Павела (5). За све друго само колико мора и кад догори.

Цела кућа вапи за реновирањем. Оштећен кров, недовршено поткровље, оронула фасада. Унутра су нас сачекали земљани подови, а намештај, кухиња и тих неколико комада беле технике је време одавно прегазило. Свему томе треба додати и податак да ни купатило не постоји, а знамо добро колико само то отежава свакодневицу, без других недостатака којих је на претек.

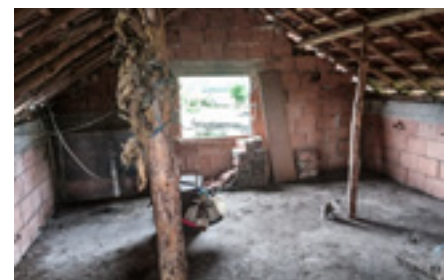
Ипак, највећи утисак оставио је насмејани дечкић Леон. Одмах је развејао наше забринуте погледе

када смо га угледали у инвалидским колицима. Само је још недостајало да устане из тих колица и уз загрљај нас утеши и каже да ће све бити у реду. Таква позитивна енергија код шестогодишњег дечака оставила нас је без текста. Леон има парализацију. Једино друштво су му сестра и браћа. Посебно ови млађи чине да Леон буде толико насмејан. Стално су уз њега.

Тешко је доћи до новца. Састављамо како знамо и умемо, да имамо за најосновније. Највише је бриге око Леона, али не смемо запоставити и другу децу. И они имају своје жеље и потребе – видно намучен нам је рекао домаћин Синиша.

Шта ће коме већа мука од муке са тешко болесним дететом, а све остало што уз то иде, изнова и изнова покреће питања о правди и да ли то све мора тако да буде?

Далеко је то све од доброг, али дечица ипак имају снаге да буду раздрагана и весела. Двориште им је

цео свет, а кућа је таква каква је. Живот се неће зауставити због тога.

Не можемо поправити здравствено стање малог Леона, а то је оно што би сви они на првом месту желели да се оствари. Али можемо учинити да та њихова изолована кућа буде лепа и срећена, као противтежа свим недаћама које их прате од кад знају за себе.

Настављамо наше добротворне подухвате на тлу Северне Македоније. Започињемо акцију помоћи за породицу Величковски.

Предраг Маринковић

Ово је ТАМНИЦА СИРОМАШТВА!

Маринковићи немају хлеба и по 2-3 дана, другари их избегавају!

„Немамо ништа, по два-три дана не буде ни хлеба. Деци за рођендан купимо сок и наспемо сваком по пола чаше. Још се није десило гости да нам дођу. Много је тешко“, болно и уз дуге паузе прича Елена, мајка петоро деце.

До породице Маринковић воде утабани трагови сиромаштва кроз село Горњани, општина Чучер-Сандево, на ободу Скопља, у Скопској Црној Гори. Село заборављено у времену и простору, с улицама налик онима у жицом опасаном Ораховцу. Цео крајолик наликује један другоме. Како и не би кад су то некада били предели под истом влашћу наших светих и пребогатих средњовековних владара.

Данас, потомци тих истих владара, наомак манастира Светог Никите, задужбине Светог Краља Милутина, живе једнако као кметови из давних

векова. Огледало наше и парадокс времена!

Заточеници ове тамнице сиромаштва, који највише испаштају, јесу ови скромни малишани који су нас посматрали оборених погледа, прислушкујући наше разговоре. Упркос разлици у дијалекту, испричали су нам доста тога.

„Тесно је, има само три кауча. Лети кад је баш врућина, одемо нас двојица на горњи спрат. Тамо је један кревет и немају врата, па се можемо бар мало расхладити. Зиме је много тешко. Не можемо ни да дишемо када тата стави дрва да се угреје соба“, рекоше Марко и Борис.

„А друштво?“ - питамо их.

„Друштва нема. Мало у школи што останемо на те-

рену да се поиграмо и то је све. Неће нико ни да се дружи са нама, коју да смо сиромашни“, тужно су додали.

Ови храбри момци недавно су и угасили пожар кад се оцак запалио. Први су реаговали и спречили да се прошири на целу кућу. Остаци тога још су видљиви и несанирани.

Пакет јаја, цак брашна, векна хлеба и кесица кокица на старом телевизору врло вероватно ће бити на вишедневном менију. Труде се макар за децу увек нешто да буде. Без ормара, фрижидера, стола за ручавање... Уместо столица, користе цигле! О условима за учење, излишно је говорити. Ипак, упркос свему, та тамна соба је уредна, са све под конач распротртим и усисаним тепихом. Таму, осим дневне светлости, разгоне једна сијалица

и неколико трака са шареним лампацима. Последњи покушај родитеља да деци, макар на овај начин, приближе радост празника!

Маринковићи не желе да поклекну. Домаћин, грађевинац и физикалац, успео је уз ту уцерицу да озиди издвојено купатило, какво - такво. Да имају бар негде да оперу зубе и руке.

„Радим на грађевини, буде макар да преживимо. Морам још доста тога да окрпим, недостаје пола крова, степенице су лоше и небезбедне. Супруга ми је једном пала и повредила се. Од тада се плашим за децу и јежим се кад видим да су кренули горе“, каже Бобан.

„Деца су нам добра и сви се лепо слажу. Кроз свашта смо прошли Марко, Борис, Николина и ја,

они су ми из првог брака. Сузе ми опет крену на очи када се сетим свега. Није за причу, извините“, укључила се опет мајка Елена у разговор, која, због стреса, има проблем са шећером.

На крају посете, огласила се и једина девојчица Николина, једва чујно одговарајући на наша питања:

„Некад буде хладно, некад топло. Кад има дрва, топло је, а кад нема... Помажем мами да чува млађу браћу и да замеси хлеб. Сваке ноћи маштам да имам розе собу!“

Иако још нисмо имали коначне и обећавајуће одговоре на њихове љубопитљиве погледе, у ходу смо претурали по глави како да ове мале мученике ишчупамо из канџи неправедности коју ничим

не заслужише? У очи нам је упала и двоспратна вила, на само десет метара иза њиховог дома. Животна реалност? Мисли су навирале једна за другом...

Нисмо див јунаци какви су били наши преци који су неустрашиво јуришали кроз ове пределе, доносили слободу, али ипак мислимо да смо довољно кадри да Маринковиће и наш народ не оставимо на цедилу. Превише је и још један једини минут живота у оваквим условима!

Хуманитарна организација Срби за Србе се нада да ће ова прича доћи до многих добрих људи и наших редовних добротвора. Хајде да заједно „скинемо звезде са неба“ за ову децу!

СРБИ ЗА СРБЕ

Фото: Ђорђе Боркови

Скопљански дани Радослава М. Грујића

(Не)намерно пређуткиван(и)

Обрадовани вешћу да је у Универзитетској библиотеци „Светозар Марковић“ у Београду 8. јуна лане била отворена изложба под називом „Отргнут од заборава - академик проф. др Радослав М. Грујић“, аутора Милутина Шаховића, Игора Живановића и Николе Крсмановића, о којој су вест пренели бројни електронски и ТВ медији (Агенција Бета, ТВ Храм, инфо портал СПЦ, портали дневних београдских листова Политика и Вечерње Новости), што је свакако употпунило значај овако важног и великог догађаја о великану српске црквене историје, музеологије, епиграфике и археологије – проф. др Радославу М. Грујићу, морамо приметити да се у извештајима врло површно и стидљиво помиње период живота и рада овог великог научника у Скопљу (1920 - 1937). Намерно скрајнут или не, сматрамо да су читаоци остали ускраћени, по нашем скромном мишљењу, за можда и најзначајнији период живота и рада највећег српског заштитника хришћанске (српске, али и опште светске) споменичке баштине и реликвија.

У двоминутној видео изјави једног од аутора изложбе, Милутина Шаховића, објављеној 26. јуна 2023, такође није поменуто скопљански период. Акцентат је, разумљиво, стављен на ископавања на локалитету манастира Св. Архангела код Призрена 1927. и проналазак моштију Цара Душана Немањића и на спасавање моштију српских светитеља пред усташама из фрушкогорских манастира: Св. Цара Уроша, Св. Кнеза Лазара и Св. Деспота Стефана Штиљановића 1942.

Најобимнији и најтемељнији текст поводом поменуте изложбе објављен је на порталу Спутњика, истог дана када и већ поменута видео изјава. Ауторка Марија Јаковљевић текст је насловила - „Пронашао земне остатке цара Душана, а онда их телом штитио од уништења: Ко је био Радослав Грујић“, али, ни овај текст не осликава врло богат и значајан период и неизбрисиве заслуге Грујића у Скопљу, тада регионалном

центру области називане „Јужна Србија“ и касније најјужније бановине Краљевине Југославије – Вардарске.

Како би читаоци били упућенији, укратко ћемо анализирати поменути текст портала Спутњик:

„Радослав Грујић, оснивач Музеја Српске православне цркве и Музеја Јужне Србије, оснивач и уредник бројних часописа, врстан познавалац и тумач старих рукописа и артефаката, заслужан је за очување српске и светске културне баштине. Био је главни ауторитет за камену пластику и превођење српских средњовековних списа, човек који је основао часопис 'Гласник Јужне Србије' и сарађивао са 29 часописа. Његов научни рад је био заиста фасцинантан“, каже за Спутњик један од аутора изложбе, „Отргнут од заборава академик проф. др Радослав Грујић (1878-1955)“, Милутин Шаховић.“ Поред допуне аутора изложбе да је седиште Музеја Јужне Србије било у Скопљу, свакако би исправили и горе изнету тврду да је поменути часопис који је Грујић покренуо и уређивао у Скопљу носио назив „Гласник Јужне Србије“, пошто такав научни часопис никада није постојао, већ да се називао „Гласник Скопског научног друштва“. Не знамо да ли је коаутор изложбе направио ненамеран лапсус или помешао са још једним часописом који је такође поренуо Грујић, „Гласник Музеја Јужне Србије“, али, у сваком случају, важно је истаћи немерљив допринос неуморног Радослава Грујића у њиховом покретању и уздизању на ниво угледнијих у научној јавности ондашње Краљевине Југославије, али и широм Европе.

Даље у тексту, осим помена да је након Првог светског рата радио као професор у Београду, те да одлази у новоформирану Филозофски факултет у Скопљу, других података просто нема. Читавих 17 година живота и научног рада у Скопљу је прескочено! Текст помиње ископавања у Св. Архангелима (1927) код Призрена, без помињања

Радослав М. Грујић
(1878 - 1955)

ангажовања надлежног Музеја Јужне Србије из Скопља, чији је тада управник био управо Грујић, већ наставља са 1937. и његовим повратком у Београд. Поред помена заслуга у оснивању Музеја СПЦ у Београду (1940), нигде није поменуто нити то да је његова препорука за долазак у Београд било пре свега отварање митрополијског „Црквеног музеја“ у Скопљу (1937), дакле старијег од самог централног Музеја СПЦ, за шта је свакако био најзаслужнији управо Грујић.

РАДОСЛАВ ГРУЈИЋ У СКОПЉУ (1920 - 1937) – НЕИЗБРИСИВ ТРАГ НА ПРОУЧАВАЊУ КОЛЕВКЕ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ЦРКВЕНЕ ИСТОРИЈЕ

Сублимирајући, заслуге Грујића за проучавање историје српске цркве, као и заштиту реликвија и споменичког наслеђа, јесу немерљиве и свакако највеће од свих српских делатника на том пољу. Сматрамо да је управо скопљански период живота и рада Радослава Грујића (1920 - 1937), био и далеко најзначајнији, узимајући у обзир услове и околности у којима је радио заједно са својим колегама. У Скопљу је на Филозофском факултету предавао националну историју, црквену историју и археологију (1920 – 1937). У два наврата био је декан факултета у Скопљу (1930 – 1933. и 1935 – 1937). Оснивач је „Скопског научног друштва“ коме је председавао од 1921. до 1937. покреће и „Гласник скопског научног друштва“, који је убрајан међу најзначајније публикације у области друштвених и историјских наука у међуратној југословенској држави. Оснивач је и „Музеја Јужне Србије“ у Скопљу чији је управник био од 1921. до 1937. као и његовог стручног часописа „Гласник Музеја Јужне Србије“. Два пута је организовао археолошка ископавања у рушевинама манастира Св. Архангела код Призрена, као управник Музеја, и његовом заслугом 1927. дошло се до

Београдски лист „Правда“ објавио је интервју са Радославом Грујићем, тада деканом Филозофског факултета у Скопљу, 1. марта 1933. године.

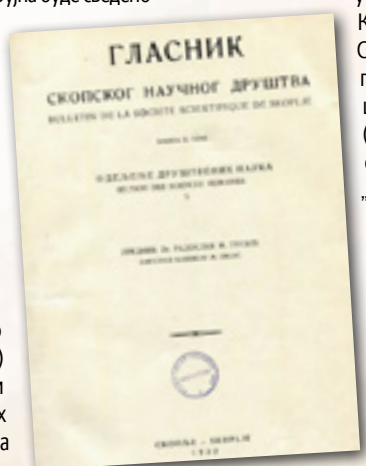
Објекат Куршумли – хана у Скопљу био је преуређен за први наменски музејско – изложбени простор Музеја Јужне Србије са Лапидаријумом, према иницијативи Р. Грујића

Сл. 28. План музејског простора (Државна Архива Скопје, архивски број 1925. г. (према архивској копији од 1925. г. (према архивској копији од 1925. г.))

најзначајнијег археолошког открића – гробнице цара Душана. Један је од оснивача и „Црквеног музеја са галеријом фресака“ у Скопљу 1937. (у цркви Св. Мине). На позив патријарха Варнаве (пре тога митрополита Скопског 1920 - 1931), долази 1937. у Београд, где је постављен за редовног професора историје СПЦ на Богословском факултету у Београду. У престоници је радио и на обнављању Музеја Српске цркве у Конаку кнегиње Љубице (1937 - 1940), као признање за резултате постигнуте у Скопљу.

Који је мотив да ангажовање Р. Грујића буде сведено само на рад у Београду и Призрену, није нам баш најјасније, али свакако делује „осакаћено“ и редуцирано према модерним државним границама. Сумњамо да је Грујића водила било каква друга мисао до очувања српског, али и општег цивилизацијског културног наслеђа. Од римске Хераклеје (Битољ), Стобија (Велес) и Скупија (Скопље), до манастира Св. Атанасија (Тетово) и Св. Архангела (Призрен), и спасавања реликвија српских светитеља од усташког уништења

„Гласник Скопског научног друштва“, који је покренуо и дуго година уређивао Радослав Грујић (1925 - 1937)

Црква Светог Мине у Скопљу била је преуређена у Црквени музеј Митрополије скопљанске (1937 - 1941)

у фрушкогорским манастирима. Надамо се да је поменута изложба много подробије сагледала скопљански период Радослава Грујића (1920 - 1937), као и да ће поменута изложба бити организована и у Скопљу – граду који је био дуго година дом овог великана српске и светске науке!

И ПОСЛЕ СВЕГА...

Како не би било забуне или злонамерне интерпретације, ваља објаснити читаоцима да је појам „Јужна Србија“ тада означавао сав простор које су две српске краљевине и савезнице, Србија и Црна Гора, ослободиле од Османске Турске у Првом балканском рату 1912 – 13. године „Осветивши Косово“, и одбраниле од нартаја Бугарске у Другом балканском рату током лета 1913. године, те га никако не треба поистовећивати са „Македонијом“ као географским појмом или „Северном Македонијом“, као простором савремене државе. Јужна Србија је обухватала део Старе Рашке, Метохију, Косово и, наравно, простор дела (Вардарске) Македоније, т.ј. територију и данашње Републике Северне Македоније. Све ове територије под збирним именом „Јужна Србија“ су као интегрални део Краљевине Србије ушле

у гравитационим центром у Скопљу, као центром некадашњег Косовског вилаета и конзулским градом у доба османске власти (у Скопљу је био и конзулат Краљевине Србије 1887 - 1912). Још један разлог је и што је Скопље град од изванредног симболичног значења за српску средњовековну државност, која је била и узор у нововековним политичким оквирима тога доба. Све горе поменуте установе науке, уметности и културе у

Скопљу не би постојале, опстајале и развијале се да није било великог Радослава Грујића. Управо у својству управника Музеја Јужне Србије, а не као „индивидуални копач“, како би се могло помислити из читања поменутих текстова, учествовао је у организованом ископавању локалитета манастира Св. Архангела код Призрена 1927, које је резултирало открићем гроба првог цара из лозе Немањића. Током боравка у Скопљу, Грујић је учествовао и у ископавањима у манастиру Св. Атанасија у селу Лешак код Тетова, затим у враћању и дешифровању надгробне плоче краљице Теодоре, мајке цара Душана, која је била у Скопљу, у кругу цркве Св. Димитрија, али која је у оба светска рата одношена у Софију, где се и данас налази. О свему поменутом Радослав Грујић је оставио научне записе у познатом часопису „Гласник Скопског научног друштва“, који је управо он покренуо 1925. г. и уређивао све до одласка на Теолошки факултет у Београду 1937. године.

Милош Стојковић,
Српски културно – информативни центар
„СПОНА“ из Скопља

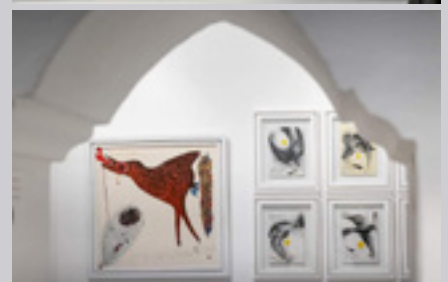
Магични свет уметности Мирослава Масина

Маштовита интеракција човека и природе

У Националној галерији Даут пашин Амам, 15. маја, скопској публици је представљено грандиозно дело ликовне уметности. Стотине људи стрпљиво је чекало да види четрдесетогодишњу ретроспективу маштовитог света уметника Мирослава Масина.

Скопље је заиста овим догађајем постало престолица достојна високе културе у којој се чека „у реду“ за уметност. Моћан тренутак узајамног давања. Догађај пун утисака и атмосфере која је подсетила на Скопље од пре неколико деценија.

Потпуно посвећен послу Масин је оно што и ствара, одан и уверен у свој крајњи циљ великих успона и „невидљивих“ падова и искушења. Пркосног животног стила, он је одувек додавао више уметности, можда свесно бирајући да одузме мало од свега остало.

Његов атеље представља посебан „паралелни“ свет. Пун „животиња, птица, риба, мајмуна“... Пројевава израз реализма, надреализма, али и стазе лутања, подсетник на почетне потезе четке. Аутор аутентичног израза, али и физичког изгледа, омиљен међу пријатељима и љубитељима уметности.

Дита Старова - Керими, директорка Националне галерије, рекла је да је „ова изложба прослава уметности, омаж креативности, страсти, доследности и визије уметника, чији су радови оставили неизбрисив траг на уметничкој сцени“.

Од почетних фаза, „Мајмун-човек“, „Риба-птица-жена“ до најновијих циклуса, направљених од 2022. године, преко 140 слика и цртежа и 9 предмета, заправо 150 радова. Није намерно, али је број озбиљно заокружен, рекла је кустос изложбе Маја Чанкуловска Михајловска. Дела Мирослава Масина на његовој 66. самосталној изложби у Скопљу ће бити изложена до 15. јуна. ●

Милутин Станчић